

Позакласне читання

КНИЖЕЧКА- ВИРУЧАЛОЧКА

3(2) клас

Бібліотечка молодшого школяра
Серія: Читаємо самі

Наумчук М. М., Наумчук І. І.

Книжечка-виручалочка

3(2) клас

Для уроків позакласного читання

ТЕРНОПІЛЬ
«ПІДРУЧНИКИ & ПОСІБНИКИ»
1999

ББК 74.268.3

Н-34

Рецензенти: *Ткачук М.П.* — зав. кафедрою української літератури Тернопільського державного педагогічного університету

Сум І.М. — завуч початкових класів ЗОШ №7 м. Тернополя

Літературний редактор *Оксана Давидова*

Художнє оформлення *Світлани Демчак*

Н-34 Книжечка-виручалочка: Збірник художніх творів для позакласного читання. 3(2) клас / Упоряд. М. М. Наумчук, І. І. Наумчук. — Посібник для учнів. — Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. — 96 с.

ISBN 966-562-106-8

Ця збірка — друга у серії «Читаємо самі». До неї увійшли твори усної народної творчості, української класичної і сучасної літератури, зарубіжних письменників про навколишній світ. Вони розповідать дітям багато цікавого про природу, науку і техніку, рідний край, сучасне і минуле нашого народу. Матеріали збірки допоможуть виховувати у дітей пізнавальні інтереси, спостережливість, любов до рідного краю.

Посібник адресований учням початкових класів, а також може бути використаний вчителями, вихователями груп продовженого дня та дитячих садків, батьками.

ББК 74.268.3

ISBN 966-562-106-8

© Наумчук М. М., Наумчук І. І., 1997

ЮНИЙ ДРУЖЕ!

Запропоновані у цій збірочці художні твори, ігри, науково-пізнавальні статті допоможуть Тобі зблизитися з ними духовно, сприятимуть розширенню пізнавальних і читацьких інтересів.

Збірочка навчить, як дарувати людям добро, боротися зі злом, як любити рідну землю, працю, природу.

Автори-упорядники

1. ЧИТАЙ-МІСТО І ЗУСТРІЧІ В НЬОМУ

Ти прийшов у бібліотеку

Тут дивом є те, що й ти зможеш відкрити чарівні таємниці планет і зірок, зможеш розгадати складні загадки природи, якщо будеш багато читати.

Тих книжок, що є у тебе вдома, напевно не вистачить. Де ж їх можна взяти стільки, цікавих і різноманітних? У **дитячій бібліотеці**.

І ось ти в бібліотеці. На книжкових полицях багато книжок і журналів. Хто допоможе тобі розібратися у цьому книжковому царстві? **Бібліотекар**.

Він прекрасно знає літературу, часто розмовляє, проводить бесіди з дітьми про книжки, допомагає їм стати гарними, досвідченими, вправними читачами. Він порадить тобі, що читати, навчить вибирати книжки і знаходити їх на книжковій полиці. А ще він слідкує за тим, які нові видання з'явилися для дітей, і замовляє їх для бібліотеки.

Як користуватися абонементом

У дитячій бібліотеці, як правило, є два відділи: абонемент і читальний зал.

У слова «абонемент» багато значень. Якщо хочеш знати всі — заглянь у словник. У бібліотеці воно означає місце, де видають книжки додому.

На кілька днів книжка — твоя. Ти можеш розглядати малюнки, читати, перечитувати, писувати щось у зошит.

У призначений бібліотекарем термін книжку треба повернути в бібліотеку — вона потрібна іншим дітям.

А якщо не встиг прочитати? Не біда, прийди в бібліотеку і попроси продовжити термін.

Якщо ти їдеш на канікули, не забудь повернути книжки в бібліотеку.

Для чого читальний зал

Книжки з читального залу додому не видаються, вони постійно повинні знаходитися у бібліотеці.

Ти запитаєш — чому?

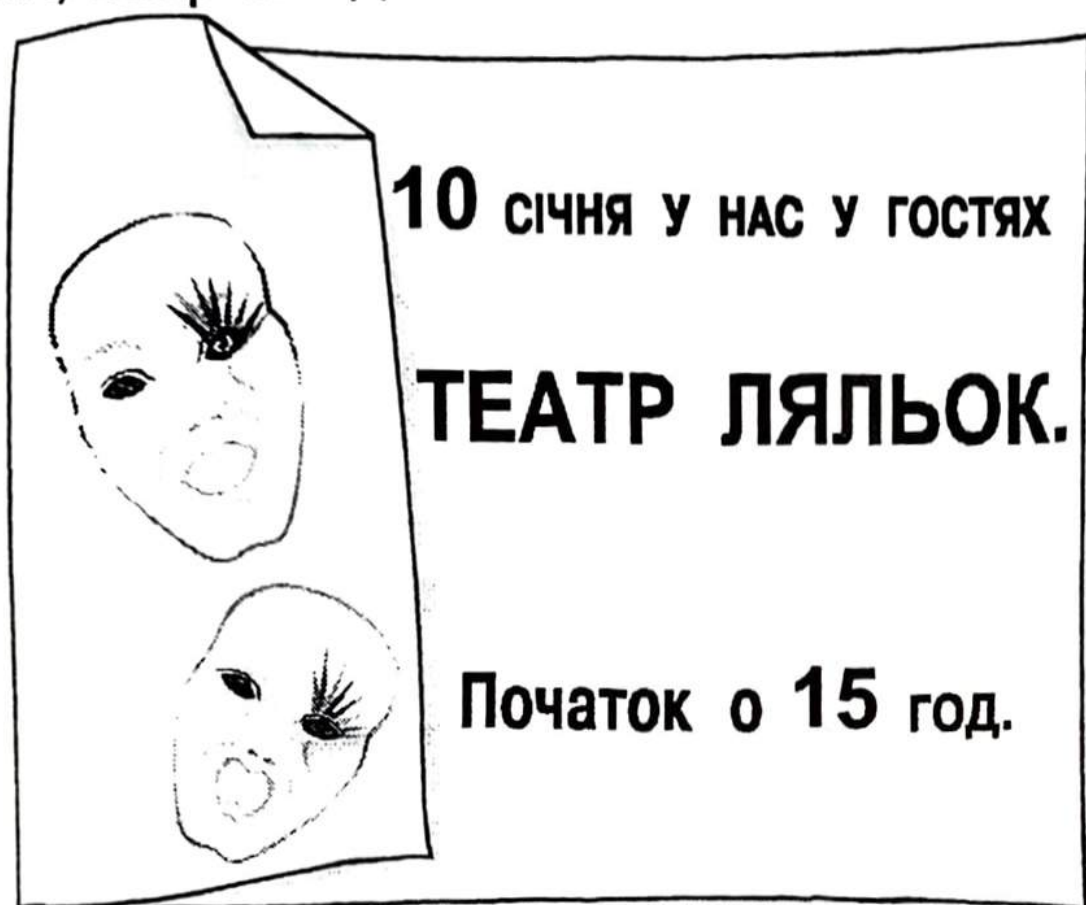
Тому, що є книжки, які можуть знадобитися читачам у будь-який день. І добре, що вони завжди під рукою.

У читальному залі можна не лише читати книжки, журнали, а й послухати виступи бібліотекарів, подивитися діафільми, слайди, взяти участь у літературних іграх, змаганнях.

Іноді в гості до дітей приходять письменники й художники. Вони розповідають про своє життя, про улюблену професію, про те, як писали книжку або малювали до неї ілюстрації.

Сюди можуть приїжджати актори. Тоді читальний зал миттєво перетворюється в театр. І діти залюбки сліdkують за пригодами улюблених героїв.

Щоб не пропустити цікаву зустріч, приходь у бібліотеку частіше і не забувай прочитати оголошення, наприклад таке:

Золотий ключик

Жодна людина не може прочитати всіх книжок, які виходять з друку в нашій країні і тим більше — у світі. Значить, треба вміти вибирати необхідне і цікаве. Це вміння прийде, якщо ти пізнаєш секрет «золотого ключика».

У кожній бібліотеці є такий ключик до книжок. Бібліотека відкриває читачеві свої багатства за допомогою каталогів, картотек і книжкових виставок.

Головне тут — каталог. Це слово в перекладі з давньогрецької мови означає перелік.

Каталог складається з карток. На кожній — прізвище автора книжки, її заголовок, прізвище художника, місто, де вона видрукувана, рік видання. На деяких картках є і малюнок з книжки і коротке повідомлення про неї — анотація.

Ще один каталог у дитячій бібліотеці розташований у маленьких шухлядках. Картки в ньому також маленькі, шрифт дрібний і малюнків немає зовсім. Вони стоять у алфавітному порядку.

При виборі книжок на полицях користуйся **закладкою** — спеціальною білою або кольоровою дощечкою, яку можна взяти на столі в бібліотекаря.

Перш, ніж зняти книжку з полиці, поклади поруч з нею закладку. Вона допоможе тобі повернути книжку на те місце, де вона стояла.

Повертаючи книжку на полицю, став її корінцем назовні.

Книжки на полицях стоять щільно, тому видно лише їх корінці.

На окремих стелажах або на спеціальних стендах книжки повернуті до тебе обкладинками.

Це книжкові виставки. І у кожної такої виставки своя назва: «Нові книжки», «Чудесне — поруч», «Космонавти живуть на землі» та інші.

Будь-яку книжку з виставки ти можеш розглянути, а ту, яка найбільш сподобається, — взяти додому почитати.

Зверни увагу і на плакати. Вони розкажуть тобі, як побудована книжка, пояснять, як користуватися каталогом, порекомендують, що читати.

Як побудована книжка

Ти тримаєш у руках книжку. Про що вона?

Досвідчений читач, погортавши сторінки книжки, зразу зрозуміє, чи цікаво йому буде її читати.

Щоб стати вправним читачем, треба знати, як побудована книжка, на що слід звернути увагу. Тоді, навіть не починаючи читати, можна дізнатися, про що вона.

Обкладинка захищає книжку від пошкоджень і надає їй ошатного вигляду. Вона підкаже тобі, хто автор книжки, який у неї заголовок. А якщо на обкладинці є малюнок, то можна здогадатися, про що ця книжка.

Титульний лист — перша сторінка книжки. На ньому, як правило, написано те саме, що й на обкладинці, але більш детально.

Якщо книжка з малюнками, то вказане прізвище художника.

Якщо книжка народилася в іншій країні, ти прочитаєш, з якої мови вона перекладена. Наприклад, «переклад з англійської...», а потім — прізвище перекладача.

А в самому низу надруковано, в якому місті книжка вийшла у світ, в якому році і яке видавництво над нею працювало.

Передмова. Це слово означає «перед мовою», перед основним текстом. З передмови можна довідатися, хто написав книжку, коли і в якій країні відбуваються події, і про багато інших речей.

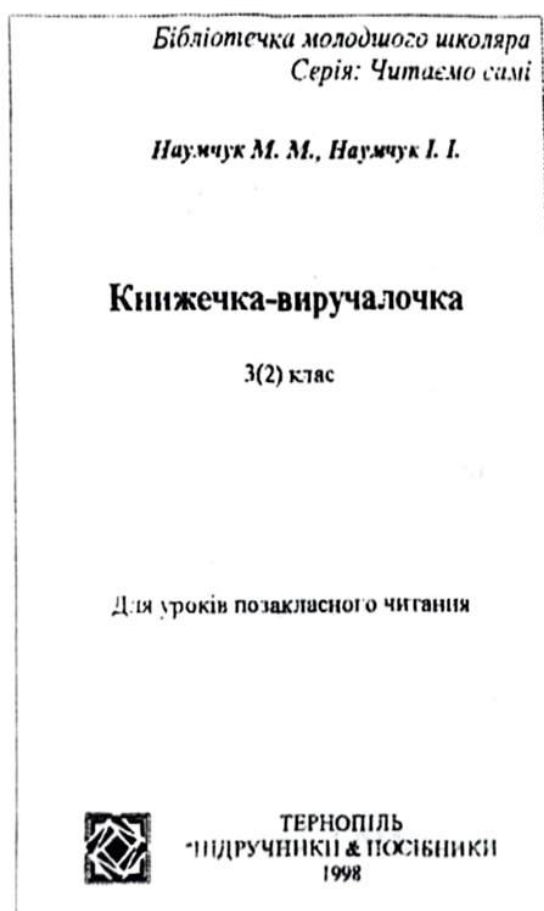
Передмова майже завжди буває короткою, її можна прочитати швидко і прямо біля книжкової

полиці. І ти зразу визначишся, треба тобі читати цю книжку чи ні.

Ілюстрація. Це малюнок, фотографія, креслення, якщо книжка про те, як зробити щонебудь своїми руками і т.п. Книжку з ілюстраціями читати цікавіше, тому що легше уявити собі те, про що розповідає автор.

Зміст. Багато книжок складається з окремих віршів, оповідань, казок. Щоб швидко знайти в книжці потрібний вірш чи дізнатися, які казки увійшли до її складу, треба заглянути у «зміст». Він буває на початку або в кінці книжки. Тут представлені всі твори, які увійшли в книжку, у тому порядку, в якому вони надруковані. Поруч вказана сторінка.

Переглянувши книжку біля бібліотечної полиці, за одними лише назвами розділів або оповідань можна здогадатися, про що вона написана.

Тиждень книжки!

«Тиждень книжки!» — зазвучало
Серед міста, як сигнал.
За годину місто стало
Як один читальний зал.
Всі читають урочисто —
І безвусі, й вусачі.
Скільки мешканців у місті,
Стільки в місті й читачів.
У тролейбусах читають,
Щось мугикають під ніс.
Сторінки перегортають
Під ритмічний стук коліс.
Лиш з малими читачами
В хаті клопіт вечорами:
Від книжок, хоч треба спати,
Їх ніяк не відірвати!
За той тиждень розмаїті
Полюбились так книжки,
Що кладуть донині діти
На ніч їх під подушки.

Оксана Сенатович

Я — бібліотекар

За моїм вікном ростуть	Йдуть до мене читачі
Кедри і смереки.	У бібліотеку.
Гарне місце влітку тут	Люблять загадки, вірші
Для бібліотеки.	Василько і Таня.
Я полиці змайстрував	Павлик просить лиш казки
Для книжок, журналів,	Та оповідання.
Щоб читали їх усі	Йдуть до мене читачі
Діти в зелен залі.	Зблизька і здалека.
І тепер у ранній час	Жду їх радісно завжди:
Чи в обідню спеку	Я ж — бібліотекар!

Степан Жупанин

Гімн книзі

(Народні прислів'я та приказки)

Книги — ключ до знань.

Золото добувають із землі, а знання — з книжок.

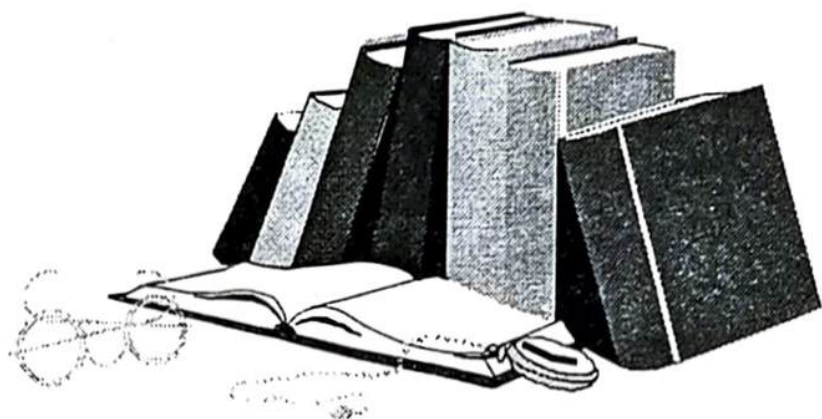
З ручаїв — ріки, з книжок — знання.

Хліб наснажує тіло, книга — розум.

Книга — міст у світ знань.

Розум без книги, що птах без крил.

Книга корисна, коли її читають.

Без хліба легше прожити, аніж без книги.

З книгою подружишся, розуму наберешся.

Книга для розуму, що теплий дощ для посівів.

Книги читати — усе знати.

Одна книга тисячі людей навчає.

Книга для дітей, що волога для полів.

Книга не пряник, а дітей до себе манить.

Книгу читають не очима, а розумом.

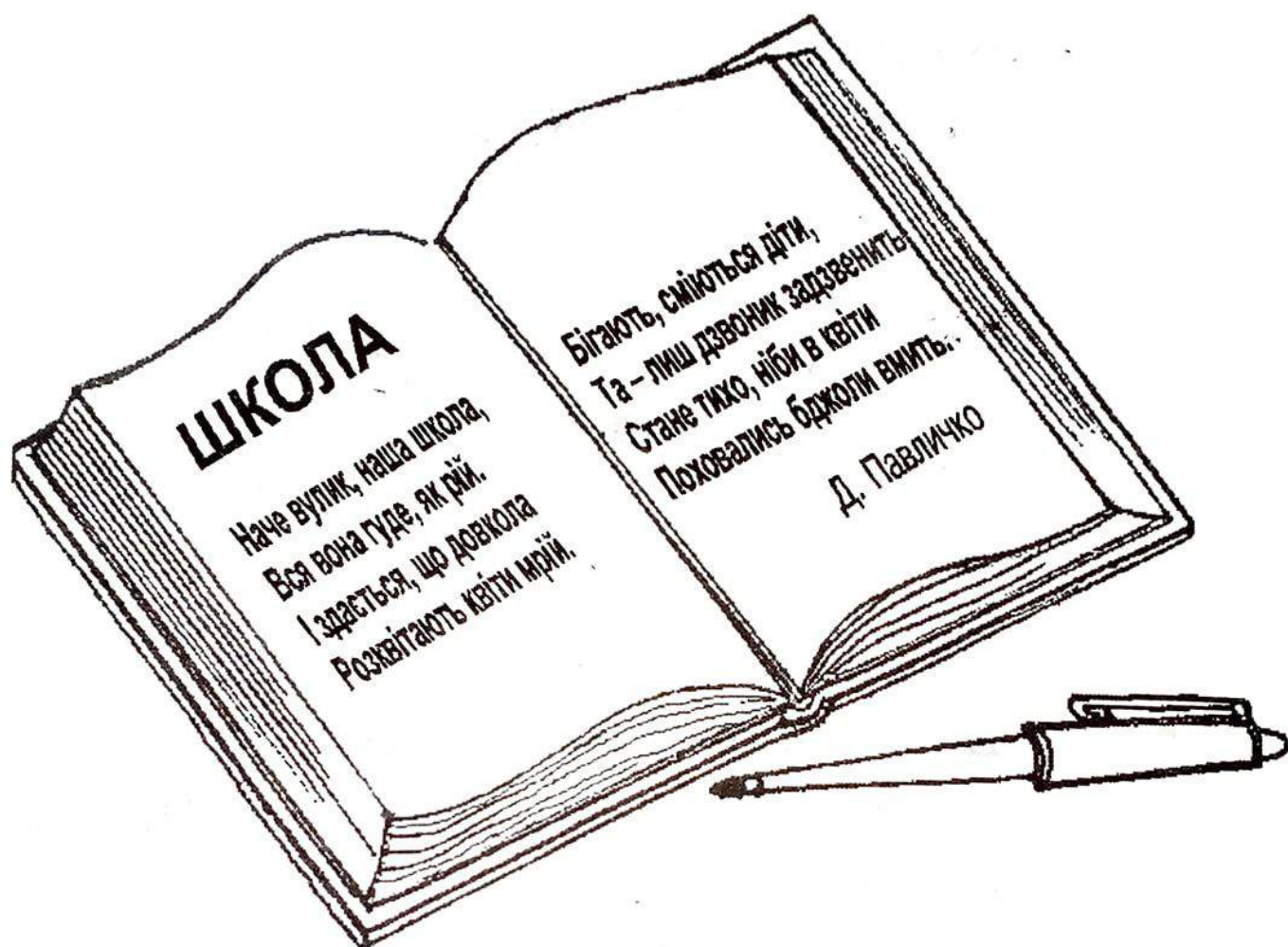
Книга — світ, книга — серцю привіт.

2. ТАРАСОВА КРИНИЦЯ

...Учітесь, читайте,
І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь.
Бо хто матір забуває,
Того бог карає,

Того діти цураються,
В хату не пускають.
Чужі люди проганяють,
І немає злому
На всій землі безконечній
Веселого дому.

Тарас Шевченко

Найдорожче

Синів і дочок багатьох народів
я зустрічав, які перетинали
гірські й морські кордони і на подив
багато бачили, багато знали.
Я їх питав із щирою душею:
— Яку ви любите найбільше мову?
І всі відповідали: — Ту, що нею
співала рідна мати колискову.

Дмитро Білоус

Настуська-вередуська

— Мамо, ти надовго? — спитала Настуся, підвівшись з подушки.

— Надовго, доню, лежи. У мене сьогодні багато справ. А ти, Павлику, — звернулася вона до сина, — сідай за уроки. Бо знову з читання трійку принесеш.

— Не принесу, — насупившись, пробурмотів Павлик. І щось гірке, невимовне образливе стиснуло йому груди. Навіть не було бажання виправдуватися. Звичайно, можна було розказати, що трійку він одержав через Сашка, який весь час смикав його за полу курточки, коли він читав. Та хіба ж мама стане слухати? Якби то була перша трійка...

Тим часом мама взяла сумку і вже з порога сказала:

— І Настусю не кривдь. Лікар сказав, що їй треба кілька днів спокійно полежати. Якщо попросить чого — не полінуйся, зроби.

Сказала так і пішла.

Спершу Павлик узявся за математику. Та не встиг він розв'язати й кількох прикладів, як почувся голос Настусі:

— Павлику, дай мені ляльку.

— Ну й уредна ж ти, Настусько. Хіба не чула, як мама казала, щоб я за уроки сідав?

— Та я ж не заважаю. Я тільки ляльку прошу.

— Яку тобі? — сердито перепитав Павлик.

— Зою. І торбинку з клаптиками.

Павлик дістав із шафи торбинку, знайшов ляльку, віддав усе це сестрі й знов сів за уроки. Зробив усі письмові, а потім розгорнув книжку і

почав читати вголос оповідання Ушинського «Діти в гаю». Коли він скінчив, Настуся спитала:

— Це вам задали читати?

— Авжеж, — відповів Павлик, складаючи книжки.

Настуся на мить замислилася, а потім тихенько сказала:

— Цікаве яке! Почитай мені ще раз його.

— Та я ж тільки-но читав.

— А я ще хочу. Ти все зрозумів, а я ні.

— Не буду читати, чула вже!

— Ну, Павлику, — залащилась Настуся, — будь ласка... А ці діти були погані?

— Ні, хороші...

— То чому ж вони не схотіли вчитися і пішли до гаю? — допитувалася цікава Настуся.

— Все в тебе «чому» та «чому», — розізлився Павлик. — Були погані, а стали хороші. Ну гаразд, почитаю, тільки не будь такою вередою. Слухай.

Павлик зітхнув і почав знову читати. Він читав повільно, але вже не так зупинявся, як першого разу. Адже слова були знайомі. І варто було тільки почати якесь речення, як у пам'яті воно оживало, і він читав, немов ішов знайомою стежинкою.

— Тож які були діти? — спитав Павлик, скінчивши читати.

— Хороші, хороші, — відповіла задоволена Настуся.

— Нарешті зрозуміла. А я вже думав, що в мене така нетямуща сестра.

— Ні, я тямуща. Тільки покажи мені малюнки.

Павлик дав сестрі книжку.

— Це струмок намальовано?

— Ні, море.

Настуся здивовано підняла брову і запитально глянула на брата.

— Хіба таке море буває? Прочитай, що тут написано, — показала вона худеньким пальчиком під малюнок.

— От причепилася. Я ж тобі вже двічі читав.

— Павлику, ну прочитай.

— Ти справжня Настуська-вередуська! — скипів Павлик. — Коли б ти не була хворою, я б тобі показав, як вередувати!

— А хіба я вередую? — Вона скинула на нього блакитні очі. — Ти чув, що сказала мама? Щоб ти мене не кривдив.

— Ну добре, — стомлено відказав Павлик. — Тільки це востаннє. Слухай!

Він зручніше вмовстився на стільці й почав ще раз читати.

Чи оповідання дуже сподобалося Настусі, чи вона просто вередувала, але примусила Павлика читати знову й знову, аж поки не повернулася мама. І мама, завжди така добра і лагідна, цього разу навіть полаяла вередливу доньку, коли поскаржився Павлик.

А наступного дня Павлик вихором вбіг до кімнати:

— Мамо! П'ять! З читання п'ять! Ось щоденник, подивись.

— Та заспокойся. Вірю. Це добре, дуже добре! — казала мама, радіючи разом з сином.

І коли Павлик, не знаючи куди себе подіти від радощів, побіг на вулицю до хлопців, мама підійшла до Настусі. Присіла на ліжку, погладила її по голівці й ласкаво спитала:

— Ну, вередо, як же це сталося?

А Настуся пригорнулася до неї і тихо відказала:

— Я ненавмисне... Я більше не буду...

О. Буцень

Як пташки буквар читали

Каркнув крук на кроні: — Кар!
Я купив новий буквар!
З лісу всі пташки злетілись,
на гілках навкруг розсілись:
почитай-но, як школяр!
Глянув крук в буквар не так:
каркнув кар,
а вийшло рак!
Підтакнув глухар:
— Так, так!
Закричали горобці:
— Цінь-цірінь!
Він у руці!
Сорокоче сорок сорок:
— Стереже рак
сиру ворок!
Заревів бекас:
— Кру-ги!

Добрі з сиром пироги!
Крикнув одуд:
— Ду-ду-ду!
Вже макітра на поду!
Збоку свище кропив'янка:
— Пошлемо туди Іванка!..
Соловей лящить:
— Цвіг-цвіг,
куме кліщ, бери пиріг!
Та деркач дерчить:
— Дир-дир,
де у того рака сир?
Квилить івиль:
— Телі-голі!
Тоді годі! Тоді годі!
Крук,
щоб сварки не було,
заховав буквар
в дупло.

В. Лучук

3. СИМВОЛИ МОЄЇ БАТЬКІВЩИНИ

Герб, прапор, гімн

Українці мають славу історію і традиції... Мають вони й свою державу, а кожна держава має свої національні символи, які люди шанують і бережуть.

Герб, прапор, гімн — три основні символи України.

ЗОЛОТИЙ ТРИЗУБ на блакитному тлі як символ влади — дуже давній знак. Він використовувався ще за часів Київської Русі, зокрема на монетах київського князя Володимира Великого, який жив більше тисячі років тому. Отже, нашому гербу — більше тисячі літ!

А тепер пофантазуємо, чому саме тризуб вважають гербом України? Мабуть, тому, що число «три» завжди вважалось числом казковим, чарівним. Пригадайте, лишень, народні казки, в яких зібрано мудрість народу за чимало століть його існування! Там ви знайдете й розповіді про трьох богатирів, про три бажання, які виконують чарівники, розповіді про три дороги, що лежать перед казковими героями, тощо. Оці всі речі й відбито в тризубі-гербі України.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРАПОР України — синьо-жовтий (жовто-блакитний). Він теж має досить давнє походження. Поєднання цих двох кольорів трапляється на гербах і прапорах нашого славного народу не лише за часів козаць-

кої вольниці, а набагато раніше — за княжої доби української держави.

Чому саме ці два кольори вибрано для нашого прапора? Які почуття, скажімо, викликає у вас жовтий колір? Нумо зосередьтеся... Так, правильно! Жовтий колір — це колір пшеничної ниви, колір хліба — зерна, що дарує життя всьому суццю на землі. Жовтий колір — це ще й колір жовтогарячого сонця, без лагідних променів якого не дозрів би, не заколосився б життєдайний хліб. Ну, а блакитний, синій колір про що вам говорить? Звичайно, це — колір ясного, чистого, мирного неба, де живе-розкошує, приносячи радість усім, жовтогаряче сонце! А не вже без живлющої матері-води визрів би й заколосився б хліб? От вам ще один блакитний колір — колір цариці води.

Одним словом, колір жовтий — колір хліба, життя, а колір блакитний — це колір неба, колір миру. Тому, мабуть, народ України й вибрав поєднання цих двох кольорів для свого національного прапора.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІМН України — це урочиста пісня, символ нашої державної єдності, яку більше століття тому написали поет Павло Чубинський та композитор Михайло Вербицький. Слова гімну, які були надруковані вперше в 1863 році, так припали до серця всім українцям, що вони навіть приписували їх Тарасу Григоровичу Шевченку!... Переконаний, що цей гімн увійде й у ваші юні душі та закарбується в них назавжди.

Про ружу, мальву і півонію

(Легенда)

Колись ці гарні квітки були дівчатами, сестрами. Вони лікували людей від хвороб серця. Але тільки тих, хто не коїв людям зла. Одного разу серед ночі хтось постукав до них у двері. — Хто там?

— Впустіть мене, бо загину! — А хто ж ти будеш? — Я Зимовий вітер. — А чи не вдієш нам шкоди? — Ні!

Відчинили дівчата двері. Влетів до хати Вітер-вітрисько. — Що в тебе болить?

— Втрачаю сили. Не можу з Морозом змагатися. — А чи добре серце маєш? — А що таке серце?

Дівчата презирнулися.

А чи зробив ти щось добре людям? — А що таке — робити добро? — здивувався Вітер. — Твою хворобу ми не можемо лікувати, бо допомагаємо тільки добрим людям.

Тоді дмухнув Вітер на сестер і стали вони замороженими квітами. Навесні добрі люди висадили їх у землю: мальву біля вікон ближче, півонію — у саду біля джерельця, а ружу — коло воріт, до сонця.

Так і ростуть сестри, милують красою людей. А ті вважають їх квітами віри, надії і кохання.

Зацвіла калинонька...

Калина — це символ рідної землі, отчого дому, батькової хати, а ще — краси дівочої. «Без верби і калини нема України», — каже народне слово. Росте калина по тінистих лісах, на схилах, садять її біля хат і криниць. На зиму червоні кетяги калини вставляють поміж віконних рам. Їхнє світло зігріває серце, радує душу. Не злічити пісень про калину, її ніжний, яскравий образ цвіте у багатьох поетичних рядках.

Ой летіла зозуленька,
сіла на калину.
Щастя-долі не принесла
молодій дівчині.

(Українська народна пісня)

Стелися, хрещатий барвінку!

Прекрасна, осяйна ця рослина. Затінку й морозу не боїться, росте майже в усіх лісах України. Ось чому цілу Україну можна назвати барвінковим краєм. Коли скресали сніги, розливалися весняні води, дівчата співали веснянки. І серед тих пісень чимало — про барвінок.

— Да весна, весна днем красна.
Да що ти нам, весно, принесла?
— Да принесла я вам літечко,
Зеленеє житечко,
Да хрещатенький барвінок,
Да запашненький васильок.

(Українська народна пісня)

Барвінок у піснях — це й хлопець, вродливий, стрункий парубок. У народі живе легенда про нього. Було це давно, коли на українську землю нападали турки й татари. Якось в одному селі вороги винищили всіх людей. Лише парубок і дівчина сховалися в лісі. Але й тут їх знайшли бусурмани і вбили. З парубочої крові в лісі виріс барвінок, а з уст дівчини полилася чиста вода — дзюркотливий струмочок.

А можливо, хтось із вас вперше почув про барвінок з матусиних колисанок?

Ой ти, коте, коточок!

Не ходи рано в садочок,

Не полохай дівочок,

Нехай зів'ють віночок.

Із рутоньки, із м'ятоньки,

З хрещатого барвіночку,

З запашного василечку.

Український віночок

Кожна дівчина змалечку вміє виплітати гарні квіткові віночки. Наші бабусі кажуть, що будь-яка квітка в ньому щось та означає.

Ружа, мальва і півонія, як ви вже знаєте, це віра, надія і любов, *безсмертник* — здоров'я, *барвінок* — життя і безсмертя людської душі, *цвіт вишні* та *яблуні* — материнська відданість і любов, *любисток* і *волошка* сусідять у вінку. Вони означають відданість. Ними освіжають хату, миють волосся. У них купають маленьких діточок. *Ромашка* у вінку означає дівочу чистоту, її вплітають у вінок поруч із *цвітом калини, яблуні, вишні*. Поміж них переплітають вусики

хмелю — він означає розум. Найпочесніше місце у вінку належить деревію. Вважають, що це квітка нескореності. А всього в українському віночкові двадцять квіток. Кожна з них — лікар і оберіг від лихого ока.

До віночка в'яжуть кольорові стрічки. Першою посередині — світлокоричневу. Це наша земля-ненька. Обабіч неї — дві жовті. Це ясне сонечко. За ними йдуть з різних боків світло-зелена і темно-зелена — жива природа, краса і юність. За ними в'яжуть синю і голубу — небо і вода: вони дають нам силу і здоров'я. Тоді з одного боку — оранжеву: це хліб. З другого — фіолетову стрічку. Вона означає людський розум. А потім — малинова стрічка — щедрість — і рожева — багатство, достаток. По краях вінка в'яжуться білі стрічки. Вони означають чистоту душі.

Волошка синьоока

(Легенда)

Старі люди розповідали, що якось небо дорікнуло польовим рослинам за невдячність:

— Багато квітів вітають мене своїми пахощами, своїм таємничим шепотом. Тільки ви, невдячні, мовчите й на мене не дивитеся. А я ж напуваю вас дощиком, зігриваю сонечком.

— Ні, ми не такі,— відповіли квіти польові.— Ми дуже тобі вдячні, але не вміємо про це сказати.

— Гаразд, якщо ви не можете піднятися до мене, то я прихилюся до вас.

І небо попросило землю виростити серед колосків клаптики його самого. Так небесна голубінь розлилася серед золотих хлібних ланів. І колоски змогли нахилитися до голубих квіток, пестити їх і розповідати про свою любов до синього неба.

Може, тому, що волошка — небесні очі на землі, її квітами люди лікують хвороби очей?

А в стерні — волошки,
сині, синьозорі,
і такі дрібненькі —
слізки росяні.
Назривав їх трошки.
Це волошки? — Зорі!
Ниточки тоненькі —
мрії весняні.

(Василь Чумак)

Сонячна квітка

Ви її дуже добре знаєте, цю квітку. Вона живе у цих загадках:

- *Сімсот соколят на одній подушці сплять.*
- *Золоте решето хатинок повне.*
- *Під одним ковпаком сімсот козаків.*

Так що ж це за квітка така? Звичайно, соняшник. Без нього у нас в Україні немає жодного городу, жодного лану. Його золота голівка слухняно повертається за сонечком, а навколо жовтогогарячого дива гудуть бджоли-трудівниці. Буде діткам запашний мед!

Квітка соняшника — диво природи. Це кошик, у якому зібрано більше півтори тисячі малесеньких квіточок. Всередині кошика — ті, що дають насіння, а по краях — безплідні. Але й в оцих, крайніх, є своя робота: їхні золоті пелюстки принаджують комах. Соняшниковий кошик стягнутий щільним кільцем із зелених листочків. Цей обруч оберігає малі квіточки від дощу і вітру.

Парубійко я вродливий,
Дуже гарний, нешкодливий;
Квіт до сонця повертаю,
За те й назву собі маю.
І олію з мене б'ють,
І макуху дістають,
І в веселий свята час
Дам щось кожному із вас.

4. ЧАРІВНОЇ КАЗКИ ДИВОСВІТ

Лисиця, Дрізд і Ворона

Литовська казка

Посередині лісу дрозди звили собі гніздо, поклали туди п'ятеро яєчок і з них висиділи п'ятеро рябеньких дрозденят. Прибігла лисиця та й каже:

— Дрозде, дрозде, забирай скоріше своїх дітей — я буду ялинку рубати.

— Коли ж мої діти ще й літати не вміють! Змилуйся, лисичко, не рубай ялини.

— Скинь мені одне дитя, то не рубатиму.

Що ж бідному дроздові робити — скинув одне пташеня, а лисиця вхопила його й понесла. Зжерла дрозденятко і знову прибігла до ялинки дрозда лякати. Дрізд і друге пташеня скинув. Так він, бідолашний, чотирьох своїх дітей із гнізда викинув, тільки одне й залишилося. Заплакав, затужив дрізд, бо ж одне-однісіньке дитя у нього лишилося. Аж тут прилетіла вороночка-гарна жіночка і питає:

— Дроздику, дроздику, чого це ти так гірко плачеш?

— Як же мені не плакати, — каже дрізд, — коли моїх діток вже доїдає лисиця.

— А чого ж ти їх даєш? — питає ворона.

— Як же не дати, коли вона нахваляється ялинку зрубати.

— А ти не бійся, і як вона прийде — скажи: рубай, подивлюся, чим ти рубати будеш!

Отак навчила ворона дрозда та й полетіла собі. Прибігла лисиця і каже:

— Дрозде, дрозде, забирай своїх діток, — я буду ялинку рубати.

— Рубай, коли хочеш, — відповів дрізд. — А я подивлюся, чим ти її зрубаєш.

Лисиця ляп-ляп хвостом по дереву, але бачить, дрізд не боїться. Тоді вона й питає, хто навчив дрозда так їй сказати. — Вороночка — гарна жіночка, — відповів із гнізда дрізд.

Спалахнула злість у лисиччиному серці на ворону, і вирішила вона їй помститися. Побігла на узлісся, де ворони літали, лягла догоричере-

ва — ось вона мертва. Побачила ворона неживого звіра, сіла на лисицю і ну каркати, воронячу рідню на обід скликати. А лисиця й піймала її. — Ось я тебе з'їм, — нахваляється. Але ворона почала проситися:

— Що хочеш роби, тільки не роби так, як дід бабі зробив. — А що ж він їй зробив? — зацікавилася лисиця. — Та взяв на смітнику діжку, без дна, посадив у неї бабу і ну возити. Возив, возив, доки кістки в неї розсипалися.

Лисиці теж захотілося воронині кістки розтрусити. Посадила вона ворону в діжку без дна, — а їй того тільки й треба було — ще й досі, жива й здорова, ворона літає та з лисиці сміється.

Чому в Лисиці хвіст довгий, а в Зайця і Ведмедя — короткі

(Орочська казка)

Давним-давно господар тайги роздавав усім звірям хвости. Дізналися про це звірі, поскакали до нього. Лисиця, ведмідь і заєць бігли разом. По дорозі вирішила лисиця обманути ведмедя і зайця. Каже вона їм:

— Ви, друзі, поїжте малини, он за тією сопкою багато її росте. Я ж піду роздобуду якусь птаху на обід. Дорога наша довга, поїсти треба.

Повірили заєць і ведмідь хитрій лисиці. Пішов заєць слідом за ведмедем у малинник. Поки ведмідь їв малину, а заєць очікував його, лисиця побігла до господаря тайги і встигла одержати в нього найбільшого хвоста. Коли ж прийшли ведмідь із зайцем, то в господаря тай-

ги залишився всього-навсього один хвіст. Довелося його розірвати на дві частини. Одну частину він дав ведмедеві, а другу — зайцеві. Ось чого в лисиці хвіст довгий, а у ведмедя і зайця — короткі.

5. СЛОВА ЗБИРАЮТЬСЯ НА ВІЧЕ

Чудесні барви

Які чудесні барви у нашій рідній мові,
які відтінки різні від Сейму аж по Сян!
У Києві говорять інакше, ніж у Львові, —
і чорногуз, і бусол, лелека і боцян...

Так наче називаєш різновиди лелек ти,
а це лиш різні назви, синонімічний ряд.
А є ще риси мови, що зветься діалекти:
це говори місцеві на дещо інший лад.

На Київщині (в Літках) взуття зовуть *обувка*,
а огірок звичайний в Чернігові — *гурок*,
а кошик на Поліссі (в Іванкові) — *кошувка*,
і назви, і вимова різняться що не крок.

Раз якось на базарі професор із столиці
заговорив із дідом, що ягоди привіз:
— То, значить, на Поліссі вродили полуниці?
Я бачу, ви з-над Снові, із хутора Рогіз.

Дід витріщає очі — і як це може бути?
— То ви з Рогозу родом? Мо, інженер? Поет?
— Та ні, я просто знаю, як де говорять люди:
прислухуюсь до мови — і в цьому весь секрет.

Дмитро Білоус

У лікарні

В одній із палат хірургічного відділення дитячої лікарні зібралася весела компанія: чотири хлопці, майже однолітки, в усіх був апендицит, усім уже зробили операцію. І хоч живіт ще трохи поболює, але неприємності вже позаду, а тому й настрій — чудовий.

Хлопці дуже любили, коли до них приходив палатний лікар Володимир Петрович. Зовні чоловік суворий: мужнє, вольове обличчя, пильний погляд сірих очей з-під чорних брів. Стрункий і підтягнутий, як військовий. Насправді ж вдачу він мав веселу.

Діти завжди з нетерпінням чекали Володимира Петровича. Оглянувши всіх, він сідав на стілець посеред палати й починав розмову.

Вся палата вмить настроювалася на жартівливий лад. А Володимир Петрович розпитує:

— Ну, як спалося, як апетит, гвардійці?

— Апетит є. Жаль, що морозива нема...

— А мені снилося, що підійшов до мене апендицит на коротеньких кривих ніжках і каже: «На вулиці холодно, я хочу до тебе назад». Але я його прогнав.

— Добре зробив, що прогнав. Тільки ти, мабуть, мав на увазі не апендицит, а апендикс. Апендицитом називається запалення апендикса — відростка сліпої кишки.

Хірурги видаляють не апендицит, а апендикс.

— Володимире Петровичу, можна у вас щось запитати? Як пишеться Гіппократ — з одним п чи з двома?

— А навіщо тобі, Сергійку, Гіппократ?

— Та я зробив помилку в прізвищі Шіллера, то вчителька задала мені написати десять прізвищ, у яких було б подвоєння приголосних. От я й згадав про Гіппократа.

— Гіппократ пишеться з двома п, але чому ж ти не подивився в енциклопедію?

— Він дивився, та не додивився. Треба було позичити в бабусі окуляри, — кепкував чубатий хлопчисько.

— А ти помовч, — несердито відказав Сергійко і провадив далі: — Я заглянув в «Энциклопедический словарь». Російською мовою пишеться два п, а мені треба українською.

— Раз це ім'я в російській має два «п», то по українському пишеться так само. Іншомовні власні назви зберігають при перекладі подвоєння приголосних в обох цих мовах.

Володимир Петрович розповів своїм пацієнтам про те, що Гіппократ був великим лікарем, визначним хірургом свого часу. Його вважають одним із засновників стародавньої медицини. Він розробив принципи накладання пов'язок, лікування переломів, вивихів.

— Володимире Петровичу, — допитувався Сергійко, — а Ескулап жив раніше чи пізніше Гіппократа? Він теж лікар?

— Усі знають, хто такий Ескулап? — перепитав Володимир Петрович.

Діти не поспішали з відповіддю. Та нарешті один хлопчик порушив мовчанку:

— У мого дідуся є фронтовий друг — лікар, то дід часом називає його *ескулапом*...

— Так, *ескулап* вживають жартома як синонімом до слова *лікар*, і тоді це слово пишуть з малої літери. Лікаря ще називають інколи «син Ескулапа». Ескулап — бог лікування у римлян, у греків ім'я його було Асклепій.

— А яких ви знаєте визначних лікарів давнини, що жили на території нашої країни?

— Авіценна, пишеться з двома «н», — твердо відповів Сергійко. — Його я теж вписав у свій зошит.

— Правильно, — сказав Володимир Петрович, — у X-XI столітті жив визначний філософ, лікар, природознавець і поет таджик Ібн-Сіна. В Європі його називали Авіценна. Його праці протягом багатьох століть були головним джерелом медичних знань.

Володимир Петрович розказав також про лікаря-жінку, що жила в сиву давнину. Це була княжна Євпраксія Мстиславна, онука київського князя Володимира Мономаха. Вона з молодих років вивчала народну медицину, лікувала хворих. Євпраксія написала великий науковий трактат «Мазі» — своєрідну енциклопедію лікарських знань XII століття. Княжну Мстиславну називали ще Добродією. Дехто вважає, що таке ім'я дали їй за допомогу хворим. Може, й так. Але треба врахувати й

інше: грецькою мовою Євпраксія означає «та, що добре діє» (єв — добре, друга частина слова означає практику, діяльність).

Володимир Петрович пообіцяв наступного разу розповісти ще щось цікаве.

Євгенія Чак

Урок розпочинається

Та ось у клас входить учитель. Він досвідчений педагог, викладає багато років свій улюблений предмет — географію. А поки вчитель іде до столу, кладе журнал і сідає, ми з вами спробуємо розв'язати одну «задачку».

Того, хто вас учить, можна назвати кількома словами (ми щойно так зробили). Це вчитель, викладач, педагог. Як думаєте, чи ці слова зовсім однакові за значенням? Виявляється, що не зовсім.

Учитель — від «учити»: він навчає, викладає якийсь предмет у школі.

Викладач — від «викладати», він викладає свої знання перед іншими. Ці «інші» — студенти, бо викладачами звичайно звуть учителів вищих шкіл — інститутів, університетів.

Ну, а педагог? По-грецьки — це «дітовод», «вихователь». Значить, це людина, яка і навчає, і виховує. От ми вашого вчителя географії й назвали педагогом — за його вміння і досвід.

Та ось учитель каже: «Пишіть: «Класна робота». Поставте число». А коли кажуть: «Поставте дату»? А як треба сказати: «Яка сьогодні дата?» чи «Яке сьогодні число?»?

Число — це день місяця серед інших його днів: двадцятье грудня, дев'яте березня. Можна сказати: «Яке сьогодні число?» Тоді відповідь буде: «Сьогодні перше квітня».

Дата — це точний календарний час певної події. До неї входять: число, місяць і рік. Тому кажуть: «Дата народження Тараса Григоровича Шевченка — 9 березня 1814 року»; «Поставте дату під цією заявою».

А звідки взялася дата? Слово *датум* взяли з латинської мови італійські рахівники. Означало воно «дане». Цим словом вони позначали строк сплати боргу. Пізніше ним називали будь-який строк. Ми називаємо цим словом час, коли відбувалася певна подія.

На столі у вчителя журнал. Не шукайте родичів цього слова серед наших слів, бо воно запозичене. Утворене воно від французького слова *жур* — «день». Виходить, що журнал — це щоденник, в якому щодня записуються ваші добрі й не дуже добрі діла. За хорошу оцінку вдома похвалять, за погану — перепаде «на горіхи», як-то кажуть, та все ж не так, як, скажімо, у Голландії. Там нещодавно ввели спеціальний податок, який мусять сплачувати батьки, якщо учень погано вчиться. А самого учня не пускають у школу, якщо він не принесе квитанції про сплату податку. А поки ми з вами подумки розмовляємо, учитель водить

своїм олівцем по списку учнів, шукаючи того, хто має сьогодні вийти до дошки. Своїм олівцем він користується часом і як указкою. Це його улюблена річ — тонкий, довгий, блискучий чорний олівець.

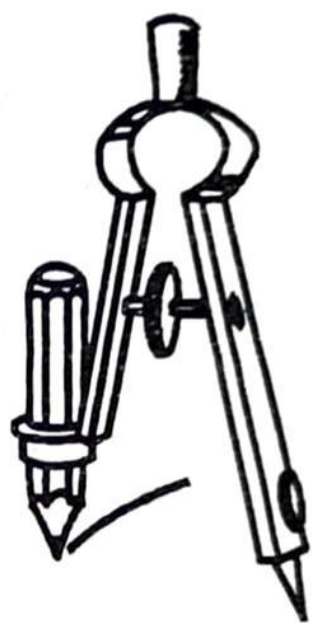
...Олівець. А він теж чужинець? Слово олівець бере свій початок з давніх часів. Пов'язане воно зі словом олово, яке є майже в усіх слов'ян, а «починалося» воно, мабуть, від латинського *альбум* — «білий». Правда, пізнати в слові олівець латинське *альбум* дуже важко, але вчені довели, що це саме так.

Ось як розповідають історію олівця. У давнину писали на пергаменті — добре обробленій телячій шкурі — тонкій, білій, приємній на дотик. Це був дуже дорогий «папір», тому писати на ньому було справою дуже відповідальною. Щоб рядки виходили рівними і красивими, олов'яними кружечками проводили на пергаменті лінії, а вже потім по них рівненько й акуратно писали. Згодом з'явилися олов'яні палички у дерев'яній оправі — щоб не бруднити руки. В Італії серединки олівців робили зі сплаву двох частин олова та однієї частини цинку.

Та ось у XVI столітті на землях Англії було знайдено чорне каміння — графіт. Виявилося, що ним добре писати на папері. Королівським указом було суворо заборонено вивозити графіт за межі Англії. Спеціально відібрані майстри виготовляли тоненькі стрижні з графіту і вставляли їх в оправу з червоного дерева. Ці олівці були дорогі. Ними англійські купці торгували по всій Європі.

Минуло сто років. Одного разу чеський фабрикант, власник фабрики, яка виготовляла *тиглі* (форми для розливання металу), випустив з рук один тигель. Падаючи, тигель залишив чітку лінію на папері. Значить, тим, з чого роблять тиглі, можна було писати. А робили їх з суміші глини і місцевого графіту. Фабрикант почав робити стрижні для олівців, які швидко розійшлися по всій Європі. Так секрет англійських олівців було розкрито. Сьогодні в Європі виробляють 350 різних видів олівців, а кольорів і відтінків у них понад сімдесят.

А що там блищить на парті? Ага, циркуль. А він чий родич і скільки йому років? Старенький він, наш циркуль, хоч на вигляд новенький, недавно куплений. Йому добрих дві тисячі років. А родич у нього — ви б таке подумали? — цирк! Латинське слово *ціркус* — «коло» має правнука цирк (адже циркова арена кругла), а *ціркулюс* — «кільце» має правнука циркуль, яким можна накреслити і коло, і кільце. Бачите, як далеко можуть розійтися дві форми того самого слова — звичайна і зменшена. Давайте познайомимося ще з одним «римлянином». Це диктант. У латинській мові *діктаре* означало «говорити для записування». От і стало слово *діктаре* означати «розпоряджатися, наказувати». Серед нащадків цього слова можна зустріти і нашого доброго знайомого — шкільний диктант, і страшного диктатора — людину, яка має необмежену владу.

А тепер оглянься ще раз навкруги. Усе, що тебе оточує, — парти, дошка, карти, таблиці — давні добрі друзі, не лише твої. Довжелезний ряд поколінь учнів у різних країнах користувався такими ж або схожими речами під час навчання. Вони так, як і ви всі, сиділи за партами, виходили до дошки, писали диктанти. Тому все, що оточує тебе в школі, заслуговує особливого ставлення — шанобливого і дружнього водночас.

Алла Коваль

Рідна мова

Вивчайте, любіть свою мову,
як світлу Вітчизну любіть,
як стягів красу малинову,
як рідного неба блакить.

Нехай в твоїм серці любові
не згасне священний вогонь,
як вперше промовлене слово
на мові народу свого.

Як сонця безсмертного коло,
що креслить у небі путі,
любіть свою мову й ніколи
її не забудьте в житті.

Ми з нею відомі усюди,
усе в ній, що треба нам, є,
а хто свою мову забуде,
той серце забуде своє.

Вона, як зоря пурпурова,
що сяє з небесних висот.
І там, де звучить рідна мова,
живе український народ.

Володимир Сосюра

Мова

Ой яка чудова українська мова!
Де береться все це, звідкіля і як?
Є в ній ліс-лісок-лісочок, пуща, гай, діброва,
Бір, перелісок, чорноліс. Є іще й байрак!

І така ж розкішна і гнучка, як мрія.
Можна «звідкіля» і «звідки», можна і «звід-
кіль».

Є у ній хурделиця, віхола, завія,
Завірюха, хуртовина, хуга, заметіль...

Нас далеко чути, нас далеко видно,
Дмуть вітри історії в наші паруси.
Розвивайся й далі, мово наша рідна,
І про нас нащадкам вістку донеси.

Олександр Підсуха

6. ЦІКАВИЙ СВІТ ПРОФЕСІЙ

Сталевар

Мчить супутник в сині далі,
Де зірки мов жар.
Для ракети хто дав сталі?
Сталевар.

Літаки летять в просторі
Вище білих хмар.
Хто дав сталі для моторів?
Сталевар.

Йдуть авто — співають шини,
Ллється світло з фар.
Хто дав сталі для машини?
Сталевар...

Петро Ребро

Зелені їжачки

Сонце ледь викотилося з-за обрію, а сад уже бринить дзвінким пташиним співом. І найголосніше висвистують, виспівують шпаки.

Сашко ще й очі не розплющив, а вже впізнав їх веселі голоси. І одразу ж згадав про вчорашній подарунок: жолудьок. Як він там?

Прожогом кинувся до столу, висунув шухляду: є! Лежить на тому самому місці, що й учора. Сашко взяв кульку в руку і неголосно сказав: — Привіт!

— Привіт, привіт! — почулося у відповідь.

«Виходить, усе, що було зі мною вчора, не приснилося! — зрадів хлопчина. — Виходить, усе це правда і в руці у мене справжнісінький чарівний жолудьок!»

Від хвилювання він не знав, що й робити. Але тут у кімнату зазирнула бабуса і покликала снідати. Хлопчина швиденько вмився — і до столу. Та й хіба можна баритися, коли на тебе чекає така подорож! Мерщій у дорогу!

Але перш ніж Сашко встиг загадати бажання, жолудьок запитав: — Ти, мабуть, знаєш, що у дерев, як і в людей, є і малята, і підлітки, і дорослі?

— Звичайно, знаю, — хитнув головою Сашко. — А чи знаєш ти, де живуть лісові малята? — Як де? У лісі, звичайно! — здивувався хлопець. — Так-то воно так, — згодився жолудьок. — Але ти знаєш, що для них є спеціальні лісові ясла і дитячі садки?

«Мабуть, вигадує, — не повірив Сашко. — Які там ясла і садки!» — Ну то що, гайда, подивимося? — перебив Сашкові думки жолудьок і підстрибнув у нього на долоні. — Гайда!

Крутонув чарівну кульку по столу і неголосно промовив: — До лісових малят!

Жолудьок захурчав, а тоді — раз! Щось свиснуло в хлопця у вухах, блиснуло в очах, і він опинився на затишній галявині, з усіх боків оточеній лісом. «Де це ми? — розгубився спочатку Сашко. — Тут я ніколи не був...»

Потім він згадав про жолудька. І відразу ж відчув у правій долоні гладеньку видовжену кульку. Заспокоєний, підійшов до галявини. Одна половина її з краю в край помережана рівенькими зеленими смужечками, на другій виглядають з землі рядки низеньких патичок. А в міжряддях земля пухка, чиста, наче в доброї хазяйки на грядці.

— Оце, вважай, і є лісові ясла і дитячий садок, — почувся голос жолудька. — Лісівники, які вирощують ліс, називають такі місця розсадниками.

— Виходить, тут вирощують розсаду! — здогадався Сашко. — Вірно! Тільки лісову розсаду. Виростити її нелегко. Спочатку треба розчистити ділянку, виорати її. А вже після цього засіяти насінням сосни, берези, дуба, граба, липи. Коли з насіння виходять маленькі рослини — сіянці, лісівники дбайливо доглядають їх. Адже попервах маленькі деревця дуже тендітні і потребують особливої уваги. Тому люди старанно

підживлюють сходи, оберігають від бур'янів, шкідників і хвороб. Одне слово, роблять усе, аби малюки росли сильними і здоровими. Бачиш, які чисті в розсаднику міжряддя — жодної бур'янинки не видно.

Сашко мовчки хитнув головою. — Ану давай-но підійдемо ближче! Хлопчина зробив кілька кроків. Зелені рядочки склалися з безлічі крихітних сосонок, які густо росли одна біля одної. Кожна така сосонка стовбурчилася на всі боки ніжними, м'якими на дотик голками.

— Ой, зовсім як маленькі їжачки! — захоплено вигукнув Сашко.

Він торік бачив їжаченят, яких привела в кутку саду їжачиха. Голочки в них були м'якенькі і зовсім не колючі. Такі ж самі голочки стирчали навколо кожної маленької сосонки. Деревця-малятка щільно стояли одне за одним, і Сашкові здавалося, що зелені їжачки дружно прямують у бік великого лісу.

— Сіянці й справді схожі на їжачків, — згодився жолудьок. — І з кожного такого їжачка має вирости велика і гарна сосна.

— Це мені зрозуміло. Але скільки ж того лісу виросте на місці цього розсадника?

— Ну й дивак ти! — аж зайшовся од сміху жолудьок. — То ти, виходить, гадаєш, що сіянці ростимуть тут, поки не стануть дорослими деревами?

— А хіба ні? — здивувався й собі хлопчина.

— Звичайно, ні! Ти бачив, як твоя мама вирощує помідори чи, скажімо, капусту?

— Звичайно, бачив... — відповів Сашко. — То з чого вона починає?

— З чого, з чого... З того, що рано навесні висіває в ящиках із землею насіння і ставить ті ящики на вікно. Ну, там поливає коли-не-коли.

— А потім що? — Потім, коли надворі стане вже зовсім тепло, пересаджує розсаду, яка виросла в ящичках, на грядки. Так от приблизно те саме роблять і лісівники! — пояснив жолудьок. — То, виходить, оцей розсадник — те ж саме, що мамині ящики на вікні? — здогадався хлопчина. — Те, але не зовсім... Перед тим, як потрапити на своє постійне місце в лісі, деревця ще мають побувати в школі. — Як ти сказав? У школі? — перепитав Сашко. — Так, у школі, — спокійно промовив жолудьок. «Ну й ну... — подумав Сашко. — Я гадав, що все дуже просто: посіяв ліс, і він росте собі. А для нього, виявляється, і ясла, і дитячий садок, і навіть школа потрібні. Дивина!» Він швиденько крутонув жолудька на долоні і промовив: — Хочу побувати в лісовій школі! І одразу ж затиснув чарівну кульку в кулаці, щоб, бува, не загубити по дорозі.

Р-раз! Щось блиснуло, свиснуло, і не встиг хлопчисько порахувати до трьох, як опинився в іншому незнайомому місці. Тут теж була галявина, але значно більша за ту, на якій вони щойно побували. З усіх чотирьох боків її оточувала загорожа із досить товстих ворин. Деревця на галявині були не такі крихітні і росли не так густо, як раніше.

— Оце і є лісова школа! — промовив жолудьок. — На першому розсаднику, пам'ятаєш, маленькі сходи називалися сіянцями. А це вже саджанці. Сюди потрапляють не всі сіянці, а тільки найкращі, з яких можуть вирости гарні, здорові дерева. Тут лісники привчають саджанці до самотнього життя. А щоб вони росли міцними і не хворіли, так само, як і в розсаднику, пильно стежать за їхнім здоров'ям. — А хіба дерева хворіють? — здивувався хлопчина. — На жаль, хворіють. І ворогів у них вистачає, — зітхнув жолудьок і замовк.

«Еге, виявляється, не так-то все це просто!» — подумав Сашко. Він озирається навкруги: невже всі ці дуби і сосни хтось посадив? І скільки ж то часу минуло, поки вони стали такими? Поміж стовбурів він бачить світлу галявину. Цікаво, а що там? Він тільки подумав, а ноги вже самі несуть його туди. І на кожному кроці — маленькі несподіванки. Онде справа — блакитні, з бузковим відливом, зірочки переліски манять до себе. Зліва — медуниці суцвіття. З-під куща білі проліски визирають, трохи далі — гусяча цибулька...

Ох і букет би вийшов! Але ні! Він не буде рвати квітів. Принесе додому, а там почнуть: де взяв? Чому до лісу ходив без дозволу? Ні, краще вже без букета додому вертатися!

А на галявині — ну справжнісінький тобі лісовий концерт звучить! З одного дерева повзик-гостроносик дзвінко висвистує. З другого жовто-голові корольки попискують. Над самою голо-

вою в Сашка зяблик розливає веселу трель. У кущах дрозди-сопілкарі йому підспівують. А дятел так хвацько барабанить у суху сосну, що аж луна навкруги котиться.

І радісно, і солодко йому стояти отак посеред прозорого, сонцем виповненого весняного лісу, вбирати в себе його світлу красу, слухати, як птахи неначе змагаються одне з одним у майстерності.

Сашко мовчить, зачарований. Забув навіть про жолудька і не помічає, як спливає час. Та чарівна кулька сама нагадує про себе. Ворухнулася в долоні:

— Гей, хлопче, а не час тобі додому? — Ух ти, звичайно ж, час! — спохватився мандрівник. За якусь мить він уже сидів у себе в кімнаті, ховав жолудька в столі.

Георгій Симакович

Сестра-жалібниця

Сестра... Сестричка... Які теплі слова, як ніжно звучать. Правда ж? Мабуть, немає жодної професії, яку б називали так душевно. Адже професії дістають свої назви здебільшого від того діла, яке робить людина: будує — будівельник, учить — учитель, продає — продавець, доїть — доярка, варить сталь — сталевар... Або від техніки, з якою людина працює: водить трактор — тракторист, комбайн — комбайнер, керує екскаватором — екскаваторник...

А тут — сестра. Просто і сердечно. Так і в дипломах наших записано — медична сестра. У моєму, Оксаниному, Наталчиному. В усієї нашої

групи. Їх вручили на випускному вечорі в медичному училищі.

І ось завтра ми вперше йдемо на роботу. Аж не віриться. І радісно, і страшнуvато, і дуже відповідально. Сестра — отже, рідна, близька людина.

Коли в першому класі розподіляли обов'язки між учнями, я запитала вчительку:

— А можна мені бути юним санітаром? — Звичайно, якщо тобі це подобається. Тобі подобається? — Дуже.

Мама пошила мені невеличку білу сумку з довгою поворозкою, яку я носила через плече, на сумці вишила гладдю червоного хреста. Білу пов'язку з таким самим червоним хрестом я носила на рукаві.

Ніна Василівна — шкільна медична сестра — зібрала юних санітарів з перших класів і пояснила нам: червоний хрест — це емблема товариства, яке створили ще в минулому столітті, щоб доглядати поранених та хворих воїнів. І не лише воїнів своєї армії чи армії союзників, а навіть ворогів, якщо ті немічні, безпорадні й потребують допомоги. У столиці Швейцарії — Женеві — зібралися представники дванадцяти країн і підписали угоду про це. А емблему обирали так: раз товариство виникло у Швейцарії, нехай емблема буде схожа на швейцарський національний прапор (білий хрест на червоному полі) — тільки хрест став червоний, а поле — біле. Тепер цю емблему знають у всьому світі.

Коли вулицею мчить машина з червоним хрестом, їй дають дорогу всі машини, зупиняю-

ться пішоходи. Коли в небо злітає санітарний літак з червоними хрестами на крилах, затримуються рейси інших літаків.

А тоді, у школі, я бачила Ніну Василівну майже щодня. На початку кожного навчального року вона заходила до класу.

— Подивимося, які ви стали за літо, — казала, усміхаючись, Ніна Василівна. — Ой, Володю, ти ще більше виріс. Хоч спеціальну парту тобі замовляй! Доведеться викликати Сашкового тата-столяра, нехай піджене парту під твій зріст. І не згинайся, тримай спину рівно. Чого ти соромишся? Це гарно, коли хлопець високий. Високий і стрункий. Валеро, а де твої окуляри? У портфелі? Виймай їх зараз же. Адже лікар попереджав, щоб ти обов'язково носив окуляри. Санпост, треба знову брати шефство над Валерою. Іринко, — зверталася Ніна Василівна до мене, — нагадуй йому, щоб сидів на уроках в окулярах...

Лікарі в нашій школі змінювалися. А Ніна Василівна, ми всі про це знали, працювала безперервно ще з повоєнних років.

Якось, було це, здається, у третьому класі, я зайшла до її кабінету, щоб поповнити аптечку. Ніна Василівна щось записувала до свого журналу. Прочинилися двері, й до кабінету зазирнув Женька з паралельного класу.

— Ніно Василівно, у мене рука дуже болить.

— Мабуть, права?

— Права, — здивовано відповів Женька. — А звідки ви знаєте?

— Здогадуюся. Покажи-но руку, що там у тебе? Де болить? — Тут... тут... Чи ось тут... — белькотів Женька. — О, наче вже й перестала... Ну, я пішов, бо спізнюся на контрольну.

— Нащо ви оглядали його руку? — спитала я Ніну Василівну, коли Женька вийшов. — Ви ж знали, що він сказав неправду.

— У нього міг бути вивих чи перелом, — відповіла Ніна Василівна. — Треба уважно ставитися до всіх скарг. Бо що у нас найцінніше? Людина. Можна побудувати новий дім замість зруйнованого землетрусом, зробити нову іграшку замість поламаної, пошити плаття замість подертого. А створити таку саму людину неможливо. Тому медик не має права помилятися. Запам'ятай це, адже ти хочеш бути медиком?

Ліана Дахненко

7. ГРИЦЬКО БОЙКО — ДІТЯМ

Подружки-говорушки

В нашім класі є подружки,
Дві подружки-говорушки.
Так усі їх стали звать,
Бо подружки на уроках,
Мов сполохані сороки,
Цокотять і цокотять.

Говорушки Клава й Мила
На уроках говорили,
А на зборах — навпаки:
Червоніли і мовчали,
Наче в рот води набрали, —
Проковтнули язики!

Про Юру і фізкультуру

Щось із Юрою не те:
Щось наш Юра не росте...
Він такий у нас тоненький,
Хворобливий і худенький,
Мов заморене курча, —
Одноліткам до плеча...
Та чи знаєте ви те,
Чом наш Юра не росте?

Подивіться: він з друзками
Мчить по вулиці з книжками.
— Звідкіля біжиш ти, Юро?
— Я тікаю з фізкультури!

Помічниці

Прилетіла з-за села
Віхола лапата,
Снігу, снігу намела
У дворі багато.
У кожусі й валянках
Тихою ходою
Йде доріжку підмітати
Наш дідусь з мітлою.
А навстріч йому якраз
Милочка й Ганнуся:
— Відпочиньте, ми за вас
Підметем, дідусю!..
Усміхається дідусь
В уса посивілі:
— Вчіться стежку прокладати
В кожному новім ділі!

Скоро мовлю скоромовку

Скоро,
Скоро
Мовить
Ганка
Скоромовки-Спотиканки.
Слово
В слово
Слава
Ловко,
Скоро
Мовить
Скоромовки.

Тачка та човен

Чубатий
Качур
Кряче
Качці:
— Ти чудо
Бачила
Чи ні?

До річки
Човен
Мчав
На тачці,
По річці —
Тачка
На човні!

Чучело

Чом грачиха,
Чом грачата
Почали
Чимдуж
Кричати?
Чиєсь
Чудне
Чучело
Очам
Надокучило!

Загадки

Дерев'яний
Та довгенький,
Маю носик я
Гостренький.

На білому
Слід лишаю, —
І всіх діток
Потішаю.

Висить в селі і в місті,
Збирає різні вісті.
Щодня її гінці
Спішать у всі кінці.

У легкого
Держака
Голова
Така
Важка.

То холодним, то гарячим
Вдома кожен мене бачив.
І співаю
Я від жару, і пускаю
З носа пару.

Я блискупа, гостренька,
Маю вічко маленьке.
За собою несу
Довгу-довгу косу.

Скринька,
Вертушка,
Шнур і кругле
Вушко.

Два скельця,
Три дужки:
На ніс і за вушка.

У морі купався,
Сухеньким зостався.

Під дзьобом — торбинка,
В торбинці — рибинка.

Борознить
Океан,
З голови
Б'є фонтан.

Без рук, без верстата
Вміє добре ткати.
А коли натче —
Здобич не втече.

В небі я труджуся, —
Знає мене кожний.
Я на всіх дивлюся, —
На мене ж — не можна.

І у горах невидима, і у лісі невловима.
Я кричу — вона мовчить,
Я мовчу — вона кричить:
Поверта мені назад
Всі кінцівки слів підряд.

Між берегів
Текла, текла.
Мороз зміцнів —
Під скло лягла.

Не дерево, а листя має.
Її усякий обминає.
Лиш доторкнеться до долонь,
То припече, немов огонь.

Йти не йдем,
Хоч маєм ноги,
Все тримаємось
Підлоги.

Без голови,
А ногу маю:
Бриля на неї
Одягаю.

З лісу в ліс перелітає,
Де не сяде — там співає,
І кладе яєчка
У чужі гніздечка.

Костяну сорочку маю
І ніколи не знімаю, —
У сорочку-костомаху
Я ховаюся від страху.

Відгадки. Олівець. Поштова скринька. Молоток.
Чайник. Голка. Телефон. Окуляри. Пелікан. Кит.
Павук. Сонце. Луна. Річка. Кропива. Меблі. Гриб.
Зозуля. Черепаха.

8. ЗЕМЛЯ НА ЗЕРНЯТЦІ СТОЇТЬ

Про хліб

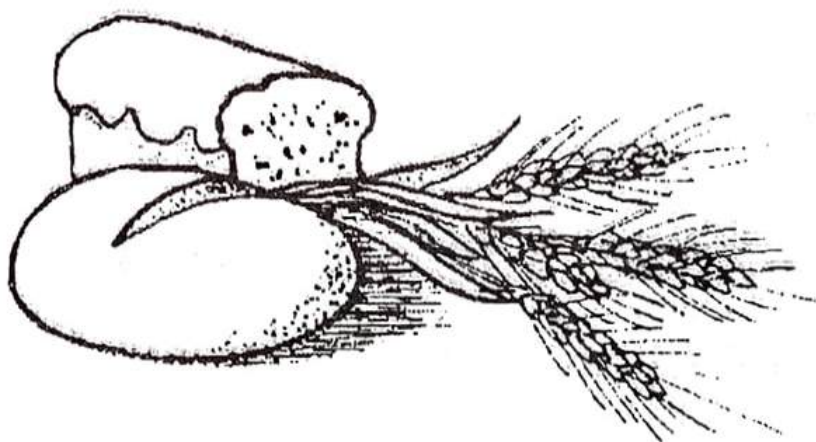
— Не кидайсь хлібом, він святий! —
В суворості ласкавій,
Бувало, каже дід старий
Малечі кучерявій.

— Не грайся хлібом, то ж бо гріх!
Іще до немовляти,
Щасливий стримуючи сміх,
Бувало, каже мати.

Бо красен труд, хоч рясен піт,
Бо жита дух медовий
Життя несе у людський світ
І людські ріднить мови.

Хто зерно сіє золоте
В землі палку невтому,
Той сам пшеницею зросте
На полі вселюдському.

Максим Рильський

Приповістка про хліб

Ото хтось таку казочку склав про хліб. Що
спершу, як створив Бог хліб, то колосків на одному

стеблі було дуже багато — таке було стебло гіллясте та кучеряве, що куди! Отже, хліба було багато, і люди перестали його шанувати. Побачив Бог, що в людей хліб і в помийниці, й долі, і діти його нівечать, та й розгнівався: пішов на поле і зашморгнув колоски на стеблі, уже був би до краю зашморгнув, бо вже тільки один колосок на кінці стебла залишився, коли тут біжать собака й кіт і стали просити:

— Ой Боже, Боже, не зривай хоч цього колоска, залиш хоч одного на нашу долю!

Змилювався Бог і не зашморгнув того одного колоска на кінці стебла, залишив його на собачу та на котячу долю. А люди потім стали й того колоска собі забирати — раді були й тому! Ще й так коло нього упадають та пильнують, щоб росло хоч по одному колоску на стеблі. А собака й кіт теж біля чоловіка держаться та зазирають йому в вічі, щоб він не з'їдав усієї їх долі, щоб давав їм хоч трохи з того хліба, що залишено по їх благанню.

А при тім і сваряться кіт з собакою через те саме. Собака каже: «Це мені Бог залишив колосок». А кіт на теє: «Ні, се я випрохав! Це на мою долю Бог залишив, а я вже з своєї доброї ласки дозволяю людям споживати той хлібець!» Отак би то й сперечаються собака та кіт.

Олена Пчілка

3 народної мудрості

- Де починається хліб?
- У тісті.
- Де починається тісто?
- У борошні.
- Де починається борошно?
- У зерні.
- Де починається зерно?
- У землі.

- Де починається земля плодовита?
- У рученьках працюючих. Поле працю любить.

Сонячне золото

У високому царстві у найвищому державстві живе Сонце. Воно завжди усміхається. Чому Сонцю весь час радісно?

Може, у золотавої бджілки спитати?

— Бджілко, ти далеко літаєш, ти багато знаєш. Скажи, чому Сонце таке радісне?

— Запитай у жучка, маленького сонечка, воно з тих країв!

— Сонечко, сонечко, сядь мені на долоню, скажи, чому велике Сонце не буває похмурим?

— Біжи за мною цією зеленою стежкою. Будуть кликати квіти — не зупиняйся, буде лоскотати травичка — не зважай.

Стежка кінчилась.

— Де ти, сонечко, куди йти далі?

— Ти вже прийшов! Подивись навколо.

— Я в сонячному царстві?

— Ти у полі. Тут росте сонячне золото — хліб...

— Він і справді золотий...

— Золотий! — промовили колосочки. — Золотий — від Сонця! Воно високо живе, але всіх зігріває. Йому від того радісно.

Валентина Байкова

Хліб святий

Принесла баба хліб з магазину. Катруся не голодна була. Покуштувала і аж ніс зморщила: — Фе, який поганий! Бабуся розсердилася:

— Так ніколи не можна говорити на хліб. Коли він чомусь не подобається, кажуть: «Хліб так недобре випечений...»

— А Юрчик теж не шанує хліба,— насупилася Катря.— Не доїв надворі кусочка й кинув на землю. Потім із Сергієм почали його футболити...

— Ай, як негарно! — розгнівалася бабуса. І сказала онуці: — І сама ніколи так не роби, і Юрчикові не дозволяй. Не доїла — однеси, у хлібницю поклади, пізніше доїси. А коли хтось кине на землю — скажи підібрати. Топтати хліба не можна. Хліб дає людям життя.

Катруся задумалася. Потім притулилася до баби:

— Я більше так ніколи не буду. І Юрчикові не дозволю.

Бабуса поклала руку на голову онуці і пригорнула її.

Іван Сенченко

Від чого хліб росте

Біля села — поле. Широке-широке, оком не окинеш. Дивилися дітлахи вранці, як люди орють його. Дивилися опівдні — як засівають добірним зерном. А ввечері, коли з поля додому йшли натовпені люди, спитали в них:

— Навіщо від зорі до зорі працювати? Адже на землі й травичка зелена й квіти гарні самі ростуть.

Люди посміхнулися і так відповіли дітям:

— Тому ми весь день у полі робили, що одну мудрість знаємо. Запам'ятайте її: «Не земля родить хліб, а руки».

Ю. Ярмиш

Без хліба немає життя на землі.

Що посієш, те й збереш.

Скоромовка

Жатка жваво жито жне,
Жатку жнець не дожене.

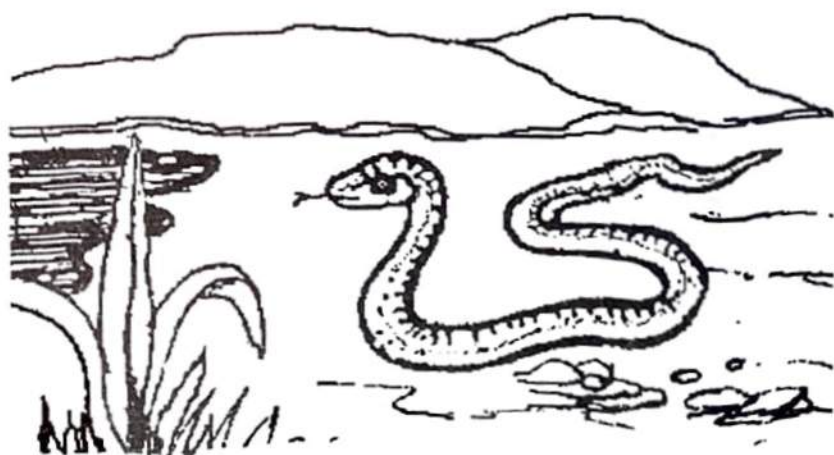
10. ПРО ЩО ЗАПИТУЮТЬ НАЗВИ ТВОРІВ

Чи гадюка, а чи вуж?

Біг Івасик на ставок
І згубив новий пасок.
Він звисає з крутизни,
І здається здалини:
Чи гадюка, а чи вуж,
Перекручений, як гуж,
Підповзає до води.
Навіть страшно йти туди.

Чапу-лапу — йдуть качата
На ставочку покачатись.
Враз переднє зупинилось,
На стежину подивилось і
«Чи гадюка, а чи вуж,
Перекручений, як гуж,
Там лежить коло води?

Я боюсь іти туди».
За качатами гусята
Йшли на хвилі погасати.
Й зупинилися малі,
Щось чорніє на землі:
«Чи гадюка, а чи вуж,
Перекручений, як гуж,
Там лежить коло води?
Ми не підемо туди».

Йшли напитися цесарки
До ставка, бо дуже парко.
Зупинились, поглядають,
«Що воно таке? — питають.
Чи гадюка, а чи вуж,
Перекручений, як гуж,
Там лежить коло води?

Нам не хочеться туди».
Тут піднявся вітерець,
Здув Іванків ремінець.
Та ніхто на став не йде,
Спірка в лузі аж гуде:
«То гадюка, а чи вуж,
Перекручений, мов гуж,
Там лежав коло води?»
Й ні сюди, ані туди.

Платон Воронько

Для кого голки в їжака

Якось восени захопив лисицю в полі дощ. Вимокла як хлющ. Похнюпила вона голову та й чалапає по калюжах. Коли гляне — кущик стоїть. Лисиця до нього. Прибігає, аж там їжак сидить. Від дощу сховався.

— Посунься! — буркнула лисиця і штовхнула їжака в бік. Штовхнула — та аж завищала від болю. — Ой, лихо! До тебе ж торкнутися не можна. Чом ти не поголиш оцю гидку щетину? — Спасибі за раду, але вона не для мене, — мовив їжак. — Та ти подумай, — сказала далі лисиця. — Що в тих голках гарного? Тільки сусідів відганяти. Поголи їх, бо всі друзі тебе одцураються і...

— Мої голки не для друзів, — перебив їжак, — вони для ворогів.

В. Росін

11. ЩО МИ ЗНАЄМО ПРО ПТАХІВ

Що за пташка?

Гриць дивується, питає,
Що за пташка так співає:
Як горобчик цвірінчить,
Мов сорока стрекотить,
А ще інколи, бува,
Що кричить, немов сова!
Хто ж виспіває отак? —
Та то ж так співає шпак!

В. Шаройко

Сіренький, моторний
На соняшник сів,
Надзьобався добре
Й далі полетів.

(Горобчик)

Лелеко, лелеко!

Міський парк одним краєм переходив у луки. Зелень і заквітчані кульбабою, кінським щавлем та смолкою, вони обіймали кілька заплав і зникали в болотах, на сторожі яких стіною стояли чубаті очерети.

От де царство лелек!

Одного разу на березі мілкого озера куняв над вудками старий рибалка.

Неподалік опустився лелека: прилетів по жабі. Рибалка дрімає, а лелека бродить по мілководдю, щось визбирує. Забрів на глибоке — мальки, очевидно, його привабили. Раз упіймав, другий — аж поклацав своїм довгим дзьобом од вдоволення. А за третім — хап! — і ніби вдавився. Бо не малька, а наживу проковтнув, бідолашний, разом з гачком. Видно, злякався довгоногий, змахнув крилами, а за ним дідова ліска з кілочком тягнеться.

Що робити?

Лелека, махаючи своїми крилищами, полетів до села, де в нього було гніздо, а дід, волаючи, бігцем за ним. Саме літо було, у гнізді лелеченята, негоже, якщо старий лелека загине.

Прибіг дід до села, а тут уже цілий гурт людей, рятують бідолаху.

Лелека летів низько і кілком, що волочився за ним, зачепився за дерево та й повис, заплутався. Люди побачили, зняли птаха з дерева, ледве витягнули крючок з наживкою і рану перев'язали. Так що птах діток своїх вигодував.

А мені пощастило побачити, як лелеки збираються відлітати у вирій.

Якось восени засидівся я на березі невеликого озера і незчувся, як над головою щось раптом прошуміло. Глянув — коли неподалік приземлився лелека. Став на свої довгі ходулі й ніби завмер. Кілька хвилин отак непорушне стояв. Потім з'явився другий птах і теж отак зацікавився. За ними ще і ще, штук двадцять злетілося.

То лелеки збиралися у далеку дорогу.

Коли вся зграя злетілася, один птах, той, що прилетів перший, поважно вийшов наперед, закинув на спину голову і голосно заклекотів. Той клекіт підхопили інші птахи. Прощалися з нашим краєм, чи що, бо мені аж моторошно стало. Притих, дивлюся, що далі буде.

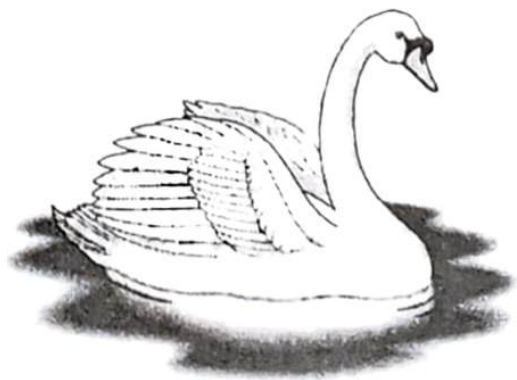
І ось той вожак підстрибнув, мов на пружинах, і відлетів метрів на тридцять. За ним, ніби по команді, шеренгою вистроїлися всі інші, хоча ні звуку я більше не почув. А тоді той старший повернувся до сонця, двічі підстрибнув, знявся в повітря і облетів озеро. За ним уся зграя. Розтяглися красивим ключем, покружляли і зникли в сонячному саяві.

Дмитро Прилюк

Краса лебедина

Одного разу на сільському ставку несподівано приводнився великий птах. Дітлахи, звісно, помітили його і підняли галас.

— Дика гуска прилетіла! Дика гуска!

Почувши їхні крики, уважний до всього сторож Свирид пішов на став. І справді: на воді, похиливши довгасту шию, плавав великий залітний птах. Навколо ставка вже юрмилися люди.

— Поранена, не інакше, — сказав хтось. — Треба добити, щоб гуска не мучилася.

— Ніяка це не гуска, а лебідь-шипун, — пояснив односельцям Свирид та й побрів по мілкому до птаха.

Поніс Свирид птаха додому. Одразу промив йому рану на крилі, забинтував. Лебідь за весь час ані разу не пручнувся, ніби розумів, що потрапив у руки доброго чоловіка.

Скоро настали холоди, птахові діватися нікуди було, то й зазимував у Свирида в одній з ним хаті. Дід його годував з рук, напував водою. Спершу сам, а потім дітлашня до нього занадилася. Сніжком лебедя прозвали, годували до самої весни. А як настав травень, прилетіли його родичі. Видно, верталися тим же шляхом. Сніжок уже два тижні гуляв у дворі разом з домашніми гусьми Свирида і навіть старшував над меншими, які ще не обжилися і не відали, кого більше боятися — свого рідного поводиря чи цього білого родича. Коли одного ясного дня почувся в небі лебединий клич, Сніжок враз заметушився, все йому байдуже стало, навіть кумедні гусенята. Дід Свирид якраз порався на городі, почув голос перелітних птахів і хотів глянути, відкіля та куди вони летять, коли почулося лопотіння крил на подвір'ї: то лебідь Сніжок знявся в повітря. Старий мало не крикнув услід: «Куди ти?», але і лебедя не могла зупинити ніяка сила. Тим більше, що йому треба було наздогнати ключ.

Лебеді завжди повертаються туди, де побачили світ, а жити разом ніяк не хочуть. Батьки не дозволяють дітям селитися поряд. Кожна пара займає свою площу і на ній будує гніздо. Поряд з ними можуть жити чайки, качки, лисухи, а лебедам — зась. Такий у них порядок. Деякі пари повертаються точно на свої місця десятки років.

Д. Прилюк

Горихвістка

А погляньте-но! Що за диво?.. Серед білого дня на дереві ліхтарик спалахнув.

Блимнув і згас, а тоді на інший гілці загорівся, і там вже нема. Що ж воно таке? Та то не вогник, а червоний хвостик пташки-горихвістки поміж листям ссайнув. І ось що цікаво: летить пташка — і хвостик у неї «горить», а сяде на гілку — нема вогника. Чому так?

Пояснити це неважко: пташина в польоті хвостик розгортає, от пір'ячко вогником і спалахує, а вмоється на гілці, хвостик згорне, «вогняне» пір'ячко сховається.

Як любо горихвістку споглядати, особливо в саду — там дерева невисокі, зблизька кожна пір'їнка на видноті, і хвостик-вогник теж.

Горихвістка любить гніздуватися у садах, а найбільше там, де про неї дбають — синичники розвішують.

Побачить вона синичник — це така маленька шпаківня, — натягає туди тоненьких лозинок, бадилінок, пушинок, волосків, намоєть собі кубельце, відкладе в нього блакитнуваті яєчка, а там, дивися, за два тижні й пташенята з'являться. Сидять у гніздечку і дзьобики роззявляють — їсти просять!

Батьки, звісно, клопочуться — не можна ж дітей голодними лишати. Взад-вперед шугають, гусінь, жуків, комах їм тягають. Разів п'ятсот на день годують діточок. То одному, то другому їжу до рота вкидають. Варто за горихвісткою постежити — довідаєшся, як вона живе. І голос її почуєш: «Ф'ють-тек-тек, ф'ють-тек-те!»

М. Леденцов

12. ЧУДЕСНЕ — ПОРУЧ

Хмари

Синьою височінню неба, наче морем, пливли білі хмари.

— Дивись, дідуню, — захоплено прошепотів Тарасик, — щойно хмара була просто білою купою, а тепер з неї виріс білий вершник. О, він уже зник, замість нього якась риба пливе...

— А мені подобається ота хмаринка, схожа на пташине перо, — замилювався дідусь. — Хоч насправді немає там ніяких риб чи вершників. Хмара — то ціла гора крихітних краплинок води та крижинок. Вони перемішуються весь час, наче скельця калейдоскопа. Ось і виникають різні видива.

— Краплі? Крижинки? — не повірив Тарас. — А звідки вони там?

— Сонце їх туди перенесло з земних річок, ставків і морів. Воно таке гаряче, тільки торкнеться водяної поверхні променями — тисячі крапель зразу парою стають. А пара легка, повітря вільно підні-

має її в небо. Та нагорі холоднеча. Пара знов перетворюється на краплі. Збиваються вони в купи — от тобі й купчасті хмара. А та пара, що піднялася вище, стає крижинками, з них робиться периста хмара. Є ще шаруваті хмари, складені з багатьох шарів і схожі на висотний будинок, — з них найчастіш буває дощ.

— Скільки ж отут, над нашим будинком, хмар живе? — замислився Тарас. — От би їх злічити.

— А хмари ніде надовго не затримуються, — відповів дідусь. — На небі в них домівки немає. Пливуть, куди вітер жене. Носяться навколо планети, а полонянки-краплі все мріють про землю, бо там їхній дім...

Елла Давиденко

З днем народження, ягідко!

На куці вродилася Ягода.

— Як гарно на світі! — зраділа вона, підставляючи під сонячні промені то ліву, то праву щічку.

— Якщо вже я народилася, — розмірковувала Ягода, — то чому б цю подію і не відзначити?

Вітер здував з кульбабки пух. От і просить Ягода:

— Пушинко, пушинко, лети далеко-далеко. Де яку ягоду побачиш — до мене в гості запрошуй. На мій день народження. Не забудеш?

Розніс вітер пушинки по світу швидко-швидко. Невдовзі почали й гості збиратися. Припливла на човнику Порічка. Прилетіла на сонечку Брусничка. Журавлина прискакала на жабці. Лохина прилетіла на бабці. А Чорниця з букетом у руці прибула на рогатому жуці.

А на півнику верхи хто завітав? Помідор з Баклажаном.

Дивуються ягоди — кажуть:

— У нас свято ягід й тільки ягід. Хіба ви ягоди?

Ще більше почервонів Помідор — обурився:

— Та чим же я не ягода? Чи я не кругленький, мов ти, Чорнице? Чи, може, не червоненький, як ти, Бруснице? А що виріс на городі, то скажу при цій нагоді: ми з Баклажаном теж ягоди. А завітали ми до Смородини передати поздоровлення від городи-ни.

Прилетіли з півдня на хмарині апельсини й мандарини. Заспівали хором на галявині:

— Ми до вас, ми справжнісінькі ягоди!

Тут запалили ліхтарики світляки і вдарив смичком у струни Цвіркун, засурмив у ріжок Слимак, заграли на цимбалах метелики. Закружляв навколо куща хоровод. Залунало дзвінке й радісне:

— З днем народження, Ягідко!

Борис Вовк

Погода і прикмети літа

Чи помітив ти, що кожна пора року має свої особливості? Літо — найтепліша і наймальовничіша пора. Влітку побачиш росу і веселку, дощ і сонце водночас, короткі, але сильні грози, у небі легкі, схожі на легесенькі пір'їнки хмарки, їх так і звуть — перистими.

Природа розкриває свої таємниці, та не для всіх! Знайомить із своїми прикметами лише допитливих, спостережливих. Живими провісниками літньої погоди є рослини і тварини. Якщо бажаєш, переконайся у цьому сам.

- Біля ґанку росте мокрець — малопримітна травичка. Проте вона точно «знає», яка буде сьогодні погода. Якщо малесенькі пелюсточки закриті — буде дощ. А коли білуваті квіточки розкриті — чекайте на хорошу сонячну погоду.

- Над луками та озером вранці легка пелена туману — можете спокійно вирушати в похід, дощу не буде

- Вранці на клумбі з червоним каннами ви помітили, що на кожному листочку тремтить краплинка води, — вірна ознака, що вдень піде дощ.

- Біла акація вся обліплена бджолами. Ще здаля чути пахощі її квітів — неодмінно чекайте дощу. Це тому, що у гарячому переддощовому повітрі кожна квітка акації виділяє краплину запашного нектару і він приваблює до неї бджіл і комах.

- Весело співає зяблик. І хоч пропливають на небі хмаринки, дощу не буде.

- Вискочили на берег і гучно квакають жаби — значить, незабаром почнеться дощ. А на другий

день сидять вони тихо і спокійно у воді — дощу не буде.

Чимало інших ознак можуть вказати на зміни в погоді літньої пори. А які ти знаєш прикмети, які таємниці тобі відкрила природа?

Алевтина Волкова

Дарунки літа

У народі говорять, що літній день рік годує. Чому так кажуть? Кожен літній день і місяць — щедрий на дарунки. Недаремно називають червень рум'янцем року, хліборостом. У цьому місяці досягають трави, ростуть хліба, у кінці червня настають сінокоси.

Дозрівають овочі: редиска і цибуля, часник і салат, щавель і помідори. Ніжними жовтими квіточками вкрилися огірочки, а кущики полуниць червоніють достиглими ягодами. Колосяться хліба — жито й пшениця. Під вітром поля пшениці нагадують море, що колишеться, наче хвилями, молодим зеленим колоссям. Пройде час, і в липні наллються ці колоски золотом, бо досягнуть у них добірні зернята. Ген-ген до обрію розкинулися не-

осяжні поля гречки, ячменю, вівса... Багато ж праці треба докласти людям, щоб виростити і зібрати добрий урожай!

На полях і городах квітне картопля, червоніють помідори, починають синіти баклажани, зав'язуються качани капусти, виросла морква.

У садках достигають вишні й аґрус, малина і смородина, шовковиця і персики, абрикоси... Це земля віддячує людям за їхню працю. Починається гаряча пора — жнива, а за ними і збирання овочів, фруктів. Ти можеш також допомогти дорослим у збиранні колосків, ягід, городини.

Надходить серпень. Розчервонілися яблука, груші, наливаються соком сливи й грона винограду. На городах збирають овочі: баклажани, моркву, буряки, картоплю, цибулю й часник.

Поважно лежать жовті гарбузи, хитають голівками соняшники. Південніше, де жаркіше і більше гріло сонце, гарно вродили кавуни і дині. Щедре літо на різні дарунки!

Алевтина Волкова

Усе почалося з глиняного горщика

Було це дуже давно. Ще за тих часів, коли на Землі жили первісні люди. Нелегко жилося їм. Адже вони ще майже нічого не вміли робити. А повчитися ні в кого, вони ж були найпершими людьми.

Не тямили первісні люди, як побудувати собі житло, з чого і як змайструвати зброю для захисту від хижаків.

Знаряддя праці у них були найпримітивніші — кам'яні сокири та ножі. Що вже говорити про посуд. Замість тарілок і кварт використовували шкаралупу горіхів або висушені гарбузи.

Люди збирали їстівне коріння, плоди та ягоди, полювали і ловили рибу. І коріння, і м'ясо їли сирими. Бо й вогонь вони тоді ще не навчилися запалювати.

Спливали роки, століття, тисячоліття. Люди розумнішали. І нарешті зрозуміли, що вогонь, якого вони раніше панічно боялися, можна приборкати і використати. Можна самим розпалити багаття. Візьми суху гілляку чи відрубай шмат сухого дерева, видовбай у ньому дірочку, встав туди сухий паличок і довго крути. Від тертя паличок спочатку розігріється, потім загориться. А тоді тільки піднеси швиденько вогник до хмизу — й незабаром розгориться веселе багаття.

Попервах багаття освітлювало печери, зігрівало людей узимку, відлякувало хижаків. Нарешті люди зметикували смажити на вогні м'ясо та рибу. Якою ж смачною здавалася їм ця їжа!

Але в якому посуді куварити? Горіх чи сухий гарбуз на вогні згорали.

Жінки плели горщики з гілля і обліплювали їх глиною, щоб тримати в них їжу. Одного разу — на-

вмисно чи випадково — потрапив такий горщик у вогонь. Гілля, з якого жінка сплела його, згоріло. А глина спеклася, затверділа.

Де, коли і як було зроблено перший глиняний горщик, де й коли навчилися люди обпалювати глину, точно не відомо. У ті часи людям ще й на думку не спадало, що можна вигадати літери й ними занотувати найважливіші події в житті людства. І тому ніхто не занотував такої важливої події.

З того часу проминуло багато тисячоліть, а люди й досі свій посуд роблять із глини. Різні є глини, різний і посуд.

Наприклад, кераміка — обпалена глина, часто густо вкрита різноколірною поливою, — це не тільки посуд. Це ще й витвори мистецтва. Українська кераміка дуже красива, відома в усьому світі. І коли люди милуються розписними мисками, куманцями, глечиками, кониками та півниками, вони часом і не здогадуються, що ці витвори — прямісінькі нащадки першого глиняного горщика.

Фарфорова чашка — теж пра-пра-пра-, багато разів праправнука того ж таки горщика.

Паола Утевська

У київського князя

З давніх-давен наш рідний Київ славиться як одне з найпрекрасніших міст у світі. Ще тисячу років тому чужоземні посли та купці дивувалися з величчя сивого Дніпра, з краси князівських палат, що були побудовані на дніпрових схилах. Купці привозили до Києва різні заморські дива. І кожен вихваляв свій товар, мовляв, кращого немає в усьому світі.

Якось з далекого італійського міста Венеції прибув до Києва купець на ім'я Чезаре. З іншими купцями та послами прийшов він до київського князя і каже:

— Привіз я тобі, князю, чудові товари. Ні в кого, крім мене, ти не зможеш купити такого посуду, таких прикрас для твоєї ясноокої княгині.

І дістав загорнуті в шовк скляні келихи і карафки та блискуче скляне намисто.

Мов зачаровані, дивилися на все це чужоземні гості — посли та купці.

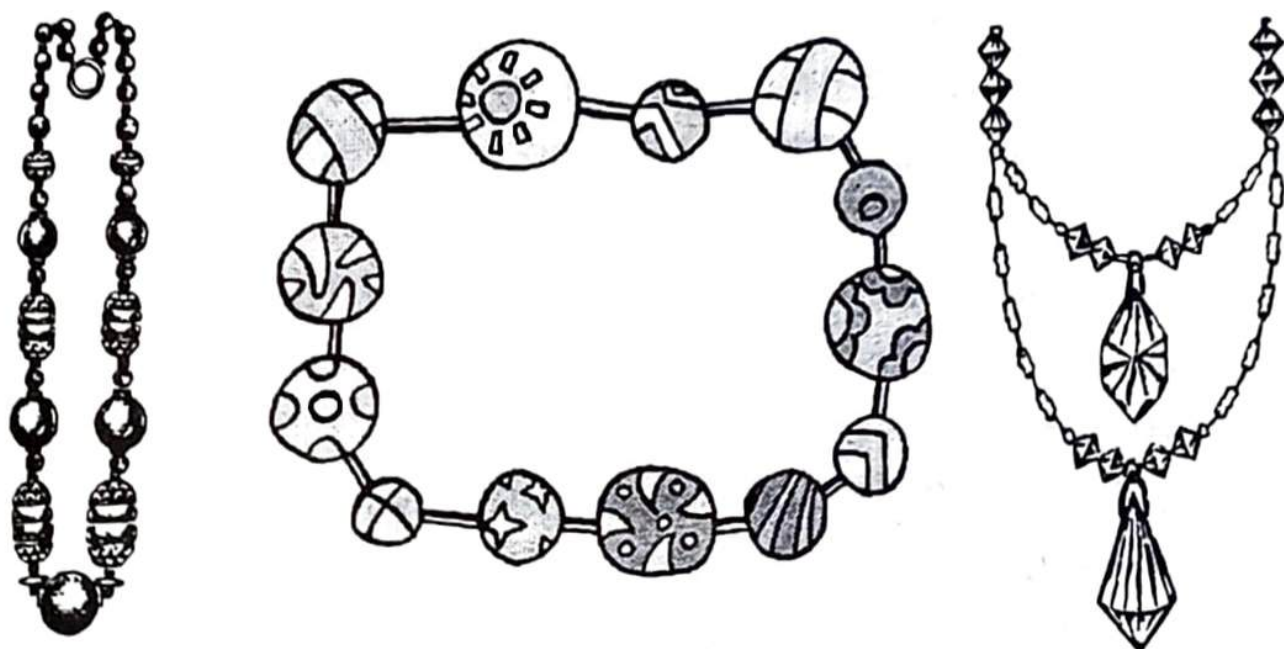
А Чезаре провів по келихах та карафках скляною паличкою, і тонкий дзвін розлився князівськими покоями.

— Дзень-дзелень... — заспівали скляні красуні. І здавалося, що це не звичайний скляний передзвін, а що то тоненькі голоси промовляли: — Дзень-дзелень...: Завезли нас світ за очі... Ні з ким нам тут і словом перемовитися. Дзень-дзелень...

— Дзень-дзень-дзень... Хто це тут такі дурниці видзвонює? Диви, які бундючні заброди, — задзвеніло звідкілясь їм у відповідь.

І тут князівські слуги внесли на золотих тацях вино в скляних келихах, таких же красивих, як і ті, що їх привіз до Києва купець Чезаре.

— Дякую тобі, дорогий гостю, — ледь посміхаючись, мовив князь. — Твій товар дуже гарний. І при князівському дворі дуже потрібний. Це, як бачиш, розуміють і наші київські ремісники. Не відмовте, дорогі гості, скуштуйте вина...

Сподобалося послам та купцям вино. А ще більше сподобалися їм келихи, в які було його наливо. І зроблені ті келихи були не в далекій Венеції, а у нашому Києві.

Коли ж увійшла до світлиці ясноока княгиня, гості побачили на ній скляне намисто, не гірше за венеціанське, та ще й блискучі скляні персні, такі, яких вони ніде й ніколи не бачили, хоча їздили по світу чимало.

Ой же ж і прикро стало Чезаре! Та раптом згадав він ще про одне диво, яке на його батьківщині робили із скла. Примружив Чезаре свої хитрі очі й каже:

— Є у моїй рідній Венеції високі палаци. При дверях, мов вартові, стоять мармурові статуї. Підлога встелена килимами. А стіни тих палаців прикрашають картини. Та не звичайні, не намальовані, а викладені шматочками скла.

І знову посміхнувся київський князь:

— Посиділи ми тут з вами, дорогі гості. А тепер підемо погуляємо по Києву.

І повів князь своїх гостей до високої білої споруди, що й тепер прикрашає Київ, — до Софійського собору.

Зайшли всередину, глянули гості навкруги та аж завмерли від подиву: на стінах тут усіма барвами веселки виблискували зображення святих. Деякі з них були намальовані, а деякі викладені з маленьких кольорових скелець.

Ніде правди діти: купцеві Чезаре на кілька хвилин навіть мову відібрало, хоч і був страх який балакучий.

Утретє всміхнувся київський князь і каже:

— У нас ці картини мозаїкою звуться, а скельця для них — смальту — київські ремісники виготовили — великі майстри скляної справи...

Отака-то подія сталася в Києві понад вісімсот років тому.

Минуло століття. 1240 року на Київ напали орди войовничих кочівників. Очолював їх хан Батий. Закортіло йому оволодіти столицею Київської Русі, багатствами його палаців і храмів, добром працюючих людей. Не шкодуючи життя, обороняли кияни своє рідне місто. Та не встояли, велике військо привів із собою Батий. Довго тривала облога, страшною була битва за місто. Київ було зруйновано, тисячі людей перебито, взято в полон. А ті, хто врятувався, залишили руїни та згарища, сплюндровані житла та майстерні, потяглися в навколишні ліси. Серед цих людей були й скловари.

Незабаром серед лісових хащ та гущавин закурилися вогнища невеличких скловарень, їх називали гутами. А скло, яке в них виготовлялось, — гутним склом. Гутним посудом. Посуд робили і простий, товс-

тостінний, зеленкуватого кольору. Потім вдосконалили виробництво, почали виготовляти і прозоре скло, і кольорове. Найчастіше посудинки з нього — карафки, жбани, вазочки — робили схожими на кумедних звірят, на квіти. Прозоре скло поки воно не охолело, обвивали тонкими кольоровими скляними ниточками, джгутиками. Розписували фарбами і потроху з невеликих гут потяглись у міста візки, навантажені гутним посудом. Вивозили його і за кордон. Скрізь були покупці, охочі придбати такий красивий посуд.

Пізніше, коли минулося лихоліття ординської навали, гуті були і в багатьох селах. Чимало сучасних українських селищ мають назву Гута.

Художні вироби з гутного скла можна побачити в музеях і нині. А сучасне художнє скло може вважати себе правнуком тих посудинок, що народжувалися колись в утаємничених лісових гутах.

Паола Утевська

13. ДО ДЖЕРЕЛ НАРОДНОЇ МУДРОСТІ

Скільки цар моєму дідові землі наділив

Ця okazія трапилася дуже давно — ще тоді, як селян з кріпаччини випустили і дали декому з них земельні наділи. Такий земельний наділ за добру службу у пана перепав і моєму дідові.

От одного разу весною позичив дід коней та й поїхав орати власну ниву. Цілий день шукав дід ту ниву, а вона ніби крізь землю провалилася. Обходив він усі поля вповдовж і впоперек, переміряв ступенями усі ниви, від межі до межі — все прикидав, де його нива, але не знайшов.

Розгнівався дід, що так даремно проваландав день з позиченими кіньми, що ниви не виорав, сів на воза, гукнув на Рябка, який, простягнувшись, лежав біля воза, і вйокнув.

Рябко схопився і потягається, а дід як глянув на те місце, де лежав пес, та як ударив себе по полах, та давай причитувати:

— А щоб тобі та бодай тобі!.. Що б же було раніше покликати Рябка, тоді й не згаяв би я дня! А то розлігся проклятий пес і всю ниву прикрив, а ти ходи, мороч голову та шукай її.

Після цієї оказії ніколи вже мій дід не брав із собою на поле Рябка.

Як наймит Хома панів качкою наділив

Один пан спік качку та й ніяк не міг її поділити між своїми синами й дочками. А був у нього наймит Хома.

Пан покликав його та й каже: «Поділи нас!»

Узяв Хома качку, одрізав у неї голову і дав панові:

«Це вам, пане, бо ви — всьому голова».

Далі відрізав шию й дав пані, бо вона близько коло голови. Відрізав крильця й дав двом паннам, щоб у танцях літали, як на крилах. Дві качині ноги дав двом паничам, щоб добре верхи їздили.

«А тобі, Хомище, буде туловище!» — сказав сам до себе. За качку та й пішов, а пан тільки рота роззявив!

Чом багато води у морі?

Погнав чоловік до моря напувати волів. Не п'ють води, а він усе приверта їх до неї, а далі й каже:

— Що за біс, чом вони не п'ють? Здається, вже й пора б. Ке, лиш сам нап'юся.

Ухопив раз — солона; хлиснув удруге — мов і солона, і гірка.

— Е, — каже чоловік, — тим же її й багато, що її ніякий біс не п'є!

Зайняв волів від моря і погнав у друге місце напувати.

Прислів'я та приказки

- Пташка красна своїм пір'ям, а людина — своїм знанням.
- Зробив діло — гуляй сміло!
- Без труда нема плода.
- Маленька праця краща за велике безділля.
- Нема товариша — шукай, а знайшов-бережи.
- Бджола мала, та й та працює.
- Не хвали сам себе — нехай тебе люди похвалять.
- Язиком так і сяк, а ділом ніяк.
- Книга вчить, як на світі жить.
- Поспішиш — людей насмішиш.

- Теплий квітень, мокрий май — буде добрий урожай.
- Багато снігу — багато хліба.
- Посієш вчасно, то і вродить рясно.
- Ластівка день починає, а соловей його кінчає.
- Хоч мороз і припікає, зате комарів немає.
- Семеро одного не ждуть.
- Дружній череді вовк не страшний.
- Як сіно косять, то дощів не просять.
- Де пташки, там гинуть комашки.

Загадки

Літом одягається, а на зиму одежі цурається.

Білі зуби маю,
Та усі ховаю;
Довгі коси маю,
Та не заплітаю.

Сидить Марушка в семи кожушках,
Хто її роздягає, той сльози проливає.

В лісі вирізана,
Гладенько витесана.
Співає, заливається.
Як називається?

Не балакає, не співає,
А коли хто йде,
То господаря сповіщає.

Маленький, кругленький, а за хвіст не піднімеш.

Не кущ, а з листочками,
не сорочка, а зшита;
не людина, а навчає.

Відгадки. Книжка. Дерево. Кукурудза. Цибуля.
Сопілка. Собака. Клубок.

Огірочки

Українська народна дитяча гра

Діти беруться за руки, витягуються в одну лінію. Передні завертаються до задніх, ніби в'ються. Двоє останніх піднімають руки вгору, а всі проходять попід руками, співаючи:

Ой вийтеся, огірочки,
Та в зелені пуп'яночки,
Грай, жучку, грай,
Тут тобі край.
Ходить жучок по жучині,
А жучина по деревині.
Грай, жучку, грай,
Тут тобі край.
Дайте, хлопці, околоту.
Повезем жучка до болота.

Грай, жучку, грай,
Тут тобі край.
Жучок плаче у болоті.
Дівки скачуть у золоті.
Грай, жучку, грай,
Тут тобі край.
Чи ти, жучку, писка не маєш,
Що ти, жучку, різко не граєш?
Грай, жучку, грай. Тут тобі край.

14. КАЗКА ВСЕСВІТНЬО ВІДОМОГО КАЗКАРЯ Г. Х. АНДЕРСЕНА

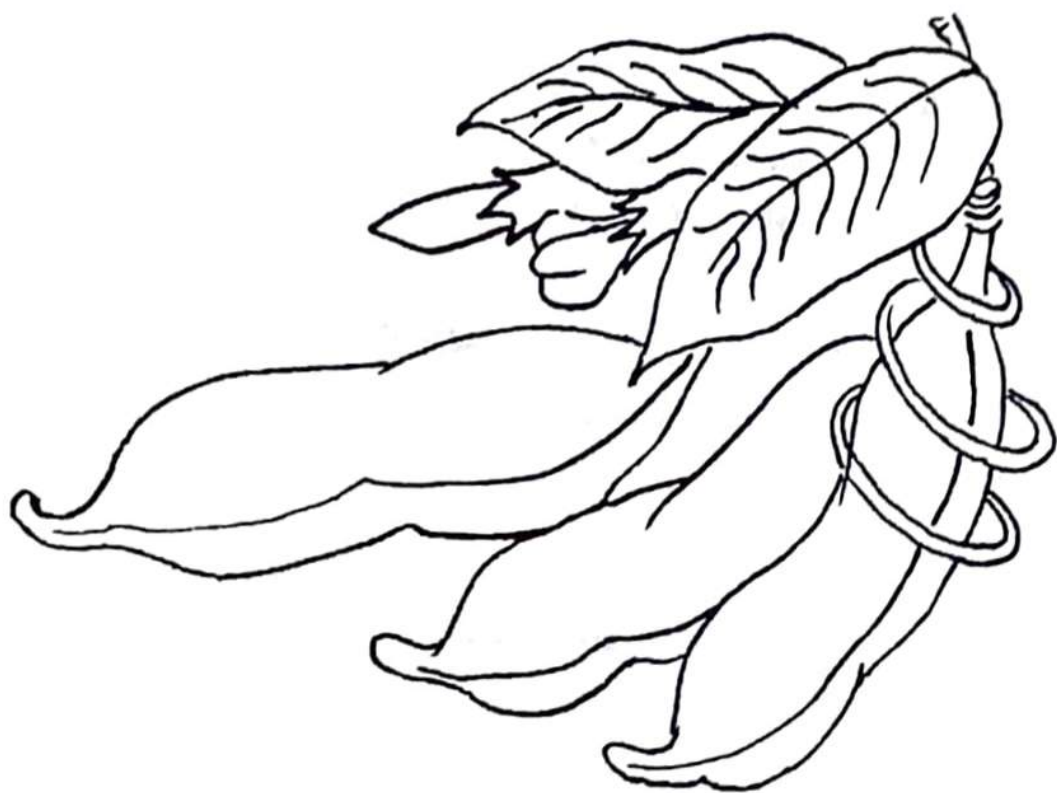
П'ятеро з одного стручка

П'ять маленьких горошин жили в одному стручку. Вони всі були зелені, і стручок теж зелений, і тому вони були певні, що весь світ зелений, і це було цілком вірно! Стручок ріс, і горошини росли також. Вони добре пристосувалися до своєї квартири — сиділи прямісінько в один рядок одна за одною.

Сонце світило на стручок і гріло його, дощ обмивав і робив його чистим. Всередині було дуже затишно: удень — світло, уночі — темно, як і повинно бути. Горошини все росли та й росли і все більше та більше думали, — треба ж було робити щонебудь!

— Чи я назавжди залишуся тут сидіти? — спитала одна. — Так можна й затверднути від довгого сидіння! Мені здається, за нашим житлом є щось особливе. У мене таке передчуття!

Тижні минали. Горошини пожовкли, і стручок теж пожовк.

— Весь світ жовкне, — казали вони, і це було знову ж таки цілком вірно.

Одного дня горошини почули, як їх щось штовхнуло в стручку; стручок зірвали людські руки, і горошини потрапили з багатьма своїми товаришами в кишеню.

— Ну, ми швидко будемо на волі! — казали вони і чекали, що буде потім.

— Хотіла б я знати, хто з нас найдалі піде, — сказала найменша горошина. — Ну, це швидко виявиться!

— Хай буде, що мусить бути! — промовила найбільша.

Трах!

Стручок лопнув, і всі п'ять горошин викотилися на світле сонячне сяйво. Вони лежали на дитячій долоні. Маленький хлопчик міцно тримав їх і казав, що вони саме згодяться для його пугача.

І зразу ж він всунув у нього горошину і вистрілив у повітря.

— Я лечу в далекий світ! Лови мене, хто зможе! — і з цими словами перша горошина зникла.

— Я лечу прямо на сонце! — сказала друга. — Сонце схоже на наш стручок, і це мені подобається! — І вона полетіла.

— Поспимо, де не опинимося, — сказали ще дві горошини і покотилися по землі. Але й вони потрапили в пугач.

— Хай буде, що буде! — сказала остання, коли нею вистрілили в повітря. Вона залетіла в щілину під вікном однієї кімнатки на горищі — у м'яку землю і мох.

У кімнаті на горищі жила бідна жінка, що вдень ходила чистити грубки, пиляти дрова та робити іншу важку роботу. Вона була сильна і роботяща, але дуже бідна. Вдома в кімнатці лежала її єдина донька — підліток, тоненька й худенька.

Вже рік як лежала вона в ліжку і не могла ні виджати, ні вмерти.

— Умре й вона, як її маленька сестричка, — сумувала бідна жінка.

Хвора дівчинка лежала тихо і терпляче цілі довгі дні, поки мати ходила на заробітки.

Була весна, і якось вранці, коли мати збиралася йти, сонячне проміння пробилось крізь крихітне вікно і — впало на підлогу. Хвора дівчинка подивилася на вікно.

— Що там зеленіє? — спитала вона. — Он гойдається од вітру!

Мати підійшла до вікна і відкрила одну половину.

— Ах! — сказала мати. — Це маленька горошина, вона випустила маленькі листочки. Як вона сюди в щілинку потрапила? От і в тебе буде маленький садочок, під вікном!

Мати підсунула ліжко хворої дівчинки ближче до вікна, щоб дівчинка могла спостерігати, як росте горошинка, а сама пішла на роботу.

— Мамо, мені здається, я видужую! — сказала дівчинка увечері. — Сонце світило сьогодні мені так тепло! Подивися тільки, як виросла горошина! Я теж видужаю і вийду на сонечко!

— Якби ж то! — сказала мати, хоч сама не вірила цьому. Проте уткнула коло ніжного зеленого паростка маленьку паличку, щоб його не зламав вітер, — адже він розбудив у її хворої дитинки бадьорі думки. Вона прикріпила до віконної рами ще й шворочку і протягла її до підвіконня, щоб гороху було де витися, коли він полізе вгору. Щодня можна було бачити, як росте горох.

— Подивись! На ньому вже квіти! — мовила жінка одного ранку, і в ній ожила надія, що її хвора дитинка зможе видужати.

Вона згадала, як жваво розмовляла останній час її дочка. Сьогодні вранці вона навіть сама підвелася, сиділа в ліжку, дивлячись променистими очима на садок, що виріс із горошини.

Через тиждень хвора дівчинка вже змогла вперше простояти більше як годину. Щаслива, грілася вона на теплому сонечку.

Вікно стояло відчинене, і надворі гойдалася в повному цвіту біло-рожева квітка горошку. Дівчина нахилилася і поцілувала ніжні пелюстки. Цей день був для неї справжнім святом.

А що ж трапилося з іншими горошинами? Та, що полетіла по всьому світу і так гордо крикнула: «Лови мене, хто зможе!» — впала в ринву. Там клюнув її голуб.

З іншими двома сталося те ж саме. Їх з'їв голуб, і цим вони принаймні дали користь.

Але четверта, що хотіла жити на сонці, потрапила в стічний рівчак і лежала дні й тижні в брудній воді. Вона дуже набубнявіла.

— О, як чудово я поправилася! — сказала вона. — Я, мабуть, лопну, бо вже більше випити, я думаю, не може жодна горошина! Я найвизначніша з усіх п'яťох сестер у стручку!

І рівчак погодився з нею.

А коло вікна кімнатки на горищі стояла дівчинка з променистими очима, щоки її були рум'яні, вона склала ніжні руки над квітами гороху і весело дивилася на білий світ.

15. ГАЗЕТА — НАШ ДОБРИЙ ПОМІЧНИК І МУДРИЙ ПОРАДНИК

Газета чи дрібна монета?

Латинська мова запозичила з перської слово *газа*, що означало «скарб», «царська казна». Очевидно, під впливом цього слова в італійській мові виникла назва дрібної срібної монети *газетта*. І коли 1563 р. у Венеції з'явилася перша газета, за право прочитати її (вона була писана від руки) брали платню — цю дрібну монету. Згодом так почали називати і саме періодичне видання.

Історію виникнення цієї назви пояснюють і по-іншому. Її виводять від зменшеної форми італійського слова *газза*, що означає «сорока». Підставою для такого припущення є те, що перші газети взяли собі за емблему сороку — символ поширювача новин.

Адже й тепер кажуть: «Сорока на хвості принесла (звістку)». А втім, перше пояснення видасться вірогіднішим.

Євгенія Чак

16. НАШІ УЛЮБЛЕНІ ВІРШІ

Тече вода з-під явора

Тече вода з-під явора
Яром на долину;
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явір молодіє.
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
Та попід горою,
Хлюпочуться качаточка
Поміж осокою
А качечка впливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

* * *

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину,
Над водою гне з вербою
Червону калину;
На калині одиноке
Гніздечко гойдає,
— А де ж дівся соловейко?
Не питай, не знає.

Тарас Шевченко

Батьки — «чомучки»

Ну і мама!
Ну і тато!
Наче справжні
дошкільнята!
Нічогісінько
не знають —
смішно
і сказати комусь! —
бо щодня
мене питають
лиш одне:
«чому» й «чому»...
— Ти чому образив Віту?
— А чому отримав двійку?
— І чому прийшов так пізно?
— Ти чому
в шкарпетках різних?
Ти чому
такий непослух?
— А чому
не стелиш постіль?
— Ти чому це
вірш не учиш?
— А чому
портфель —
без ручки?!
— І чому
такий синець?..
Ох!
Настане мій кінець!
Не поясниш їм ніколи,
хоч би й дуже захотів...

Треба їх
оддати
до школи —
хай питають вчителів!

Анатолій Костецький

Імена

Я хотів би страшенно,
як хочете знати,
все у світі по-своєму
знову назвати!

Я назвав би волошку тоді
голубинка,
щоб дорослі ще більше
її полюбили.

А хлоп'ят і дівчат
я б назвав
любенята,
щоб іще веселіше
було їм гуляти.

Я б ласкаву тополю назвав
лопотуля,
щоб вона для птахів
дарувала притулок.

А бабусю
назвав би тоді я
любуса,
щоб світилася ніжністю
кожна бабуса.

І цвіли б любенят
голубинкові очі,
і любусі
гуляли б із ними охоче,
а над ними співала б собі
лопотуля, і цю пісню її
всі б навколо почули...

Та речей безіменних
на світі нема.
Жаль,
що є вже для всього давно
імена...

Анатолій Костецький

17. ПОДОБАЄТЬСЯ, Є БАЖАННЯ, ЗАЛЮБКИ ЧИТАЮ

Посадимо гай

Щоб красувався рідний край
В зеленому гіллі, —
Посадим на горбочку гай —
Сосну й дубки малі!
Високі стануть дерева,
Підіймуться до хмар.
У гаї житимуть сова,
Зозуля і шишкар.
Тут зійдуть проліски ясні,
Фіалки і розмай.
Розквітне ними навесні
Увесь зелений гай.
Протопче лиска тут сліди,
Прискаче й зайчик сам...
І люди, що прийдуть сюди,
Спасибі скажуть нам!

Марія Познанська

Писанка

(Великодня казка)

— Кудкудак! Кудкудак! Знесла яйце, як кулак! —
закудкудакала курка на весь двір. — Та гарне ж:
схоже на білий світ. Бо в світі сонце, а в яйці золо-
тий жовток. Кудкудак!

Під хатою на стільчику грілася проти сонечка
бабуня Марія.

— Яйце? Та кругле, біленьке! Візьму його на
писанку.

І вона поклала яйце в решето до таких же, як воно, білих та кругленьких. Тоді розтопила ярого воску:

— Ходи-но, Івасику, писанки писати! Взяла бабуня писачок. Р-раз! — і лягла на яйце гаряча лінія. Два! — і розкреслилось яйце навхрест.

— Бабуню, чуєш, бабуню! — запитав Івасик. — Що це за квіточка у тебе намалювалася?

— То, Івасику, не квіточка. То знак сонечка золотого.

— Бабуню, чуєш, бабуню! — знов Івасик. — А що то за цяточки-крапочки навхрест між промінням?

— Не цяточки, Івасику. То чарівні знаки дощу.

Розписала бабуня писанку, у фарбі пофарбувала, і стала писанка доладна, барвиста!

Настав Великдень. Покликала бабуня Марія Петрика, Івасика, Оксанку, Василинку — всіх своїх онучат.

— Нате, онучата, по писанці. Гайда викочуватись!

Покотив Івась свою писанку:

— Ану, хто до неї докотити зуміє?

Котять діти писанками; на них вербички та хрестики, та клинці-вітрячки, та вигадливі поясочки так і мерехтять!

А в небі сонце сміється, світлом розливається.

Чи будеш ти, сонечко, весь рік щедро світити? — питає в нього яйце-писанка.

— Буду, буду, бо на тобі мій таємний знак. Ти котишся — мене до землі приворожуєш!

— А чи будеш, дощику, землю поливати, зілля напувати?

— Буду, буду, бо на тобі і мій знак магічний. Ти по землі котишся — мої струни-срібнодзвони до неї прив'язуєш!..

По двору курка никала. Стала, видивляється на писанку.

— Що воно за яйце-райце, барвисте й зірчасте? Мабуть, самого сонця дитя. Я б такого зроду не знесла...

А писанка котиться по землі: тож буде сонце, будуть дощі й роси, буде в світі щастя! Хто його шукатиме — неодмінно знайде.

Краса й здоров'я — цілий рік

(Легенда)

Був час на землі, коли між квітами почалася незгода. Запишалися Лілея, Тюльпан, Нарцис, Троянда, що тільки вони потрібні людям, бо приносять їм насолоду своєю красою і незрівнянними пахощами.

— Навіщо засмічувати землю отим Любистком, Волошками, Барвінком, Деревієм? Ні виду, ні запаху. Вся земля має цвісти тільки нами, — вирішили вони.

Образилися інші квіти, звернулися до Бога. Зібрав він усі квіти на раду, де кожна з них доводила свою правоту. І лише одна якась квіточка не обзивалася жодним словом.

— А ти чого мовчиш? — звернувся до неї Бог.

— Гірко мені слухати оту хвальбу. Раз ми є на землі, отже, має бути на ній місце усім нам. Та мене турбує інше. Ти дав нам, Господи, дуже короткий вік. Дуже мало ми милуємо людей своєю красою. Прийде зима, і сумно людям без нас. Продовж нам віку, щоб ми могли служити іншим цілий рік.

Бог спитав:

— А як звати тебе, мудра квіточко?

— Нема в мене імені, Господи.

— У неї ще й імені нема, а пхається до Бога з порадами! — закричали пишні квіти.

— Буде тобі ім'я,— сказав Бог.— Віднині і довіку бути тобі Безсмертником.

Відтоді став Безсмертник тією квіткою, що дарує нам красу і здоров'я цілий рік.

ЗМІСТ

1. Читай-місто і зустрічі в ньому	
Ти прийшов у бібліотеку.....	4
Як користуватися абонентом	4
Для чого читальний зал.....	5
Золотий ключик	6
Як побудована книжка	8
Тиждень книжки! <i>О. Сенатович</i>	10
Я — бібліотекар. <i>С. Жупанин</i>	10
Гімн книзі. <i>Народні прислів'я та приказки</i>	11
2. Тарасова криниця	
... Учітесь, читайте. <i>Т. Шевченко</i>	11
Школа. <i>Д. Павличко</i>	12
Найдорожче. <i>Д. Білоус</i>	12
Настуська-вередуська. <i>О. Буцень</i>	13
Як пташки буквар читали. <i>В. Лучук</i>	16
3. Символи моєї Батьківщини	
Герб, прапор, гімн.....	18
Про ружу, мальву і півонію. <i>Легенда</i>	20
Зацвіла калинонька.....	21
Стелися, хрещатий барвінку!.....	21
Український віночок	22
Волошка синьоока. <i>Легенда</i>	23
Сонячна квітка	24
4. Чарівної казки дивосвіт	
Лисиця, дрізд і ворона. <i>Литовська казка</i>	25
Чому в лисиці хвіст довгий, а в зайця і ведмедя — короткі. <i>Орочська казка</i>	27
5. Слова збираються на віче	
Чудесні барви. <i>Д. Білоус</i>	28
У лікарні. <i>Є. Чак</i>	29
Урок розпочинається. <i>А. Коваль</i>	32
Рідна мова. <i>В. Сосюра</i>	36
Мова. <i>О. Підсуха</i>	37
6. Цікавий світ професій	
Сталевар. <i>П. Ребро</i>	37
Зелені їжачки. <i>Г. Симакович</i>	38
Сестра-жалібниця. <i>Л. Дахненко</i>	43

7. Грицько Бойко — дітям	
Подружки-говорущки.	46
Про Юру і фізкультуру.	47
Помічниці.	48
Скоро мовлю скоромовку.	48
Тачка та човен.	49
Чучело.....	49
Загадки.....	49
8. Земля на зернятці стоїть	
Про хліб. <i>М. Рильський</i>	53
Приповідка про хліб. <i>О. Пчілка</i>	53
З народної мудрості.....	54
Сонячне золото. <i>В. Байкова</i>	55
Хліб святий. <i>І. Сенченко</i>	55
Від чого хліб росте. <i>Ю. Ярмиш</i>	56
Скоромовка	56
10. Про що запитують назви творів	
Чи гадюка, а чи вуж? <i>П. Воронько</i>	57
Для кого голки в їжака. <i>В. Росін</i>	58
11. Що ми знаємо про птахів	
Що за пташка? <i>В. Шаройко</i>	59
Лелеко, лелеко! <i>Д. Прилюк</i>	60
Краса лебедина. <i>Д. Прилюк</i>	61
Горихвістка. <i>М. Леденцов</i>	63
12. Чудесне — поруч	
Хмари <i>Е. Давиденко</i>	64
З днем народження, ягідко! <i>Б. Вовк</i>	65
Погода і прикмети літа. <i>А. Волкова</i>	67
Дарунки літа. <i>А. Волкова</i>	68
Усе почалося з глиняного горщика. <i>П. Утевська</i> ..	70
У київського князя. <i>П. Утевська</i>	72
13. До джерел народної мудрості	
Скільки цар моєму дідові землі наділив. <i>Укр. на-</i> <i>родна казка</i>	75
Як наймит Хома панів качкою наділив. <i>Укр. на-</i> <i>родна казка</i>	76
Чом багато води у морі? <i>Усмішка</i>	77
Прислів'я та приказки.....	77
Загадки.....	78
Огірочки. <i>Укр. народна дитяча гра</i>	79
14. Казка всесвітньо відомого казкаря Г. Х. Андерсена	
П'ятеро з одного стручка	80
15. Газета — наш добрий помічник і мудрий порадник	

Навчальне видання

Книжечка-виручалочка

Збірник художніх творів для позакласного читання. 3(2) клас

Посібник для учнів

Упорядкування:

Марія Михайлівна Наумчук,

Іван Іванович Наумчук.

Редактор: *Оксана Давидова*

Художнє оформлення: *Світлана Демчак*

Відповідальний за випуск: *Ярослав Гринчишин*

Підписано до друку 15.09.98. Формат 84х108/32. Папір офсетний.

Гарнітура Arial. Друк офсетний. 6 ум. др. арк., 6,1 обл.-вид. арк.

Тираж 5 000. Замовлення № 7-9-99.

Редакція газети «Підручники і посібники». Свідоцтво ТР №189 від 10.01.96.
46010, м. Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел. 8-(0352)-43-15-15; 43-1-21, 43-10-31.

“Підручники & посібники”
Чернопіль